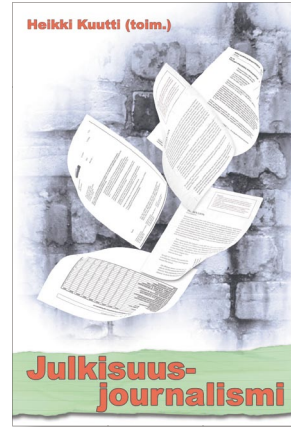

Ikimuistoiset tietopyynnöt

RIITTA SOKKA, PASI NEVALAINEN

Monet suomalaistoimittajat ovat joutuneet vaikeuksiin yrittäessään saada viranomaisilta näiden hallussa olevia asiakirjoja ja muita aineistoja. Tätä harvemmat ovat kuitenkin lähteneet vaatimaan luovuttamatta jääneitä aineistoja oikeusteitse. Tässä luvussa esitetään kymmenen tällaista tietopyyntöä.

Kolmessa tapauksessa aineistoja on pyytänyt Olli Ainola. Hänen tietopyynnöissään kohteina ovat olleet puolustusvoimain Viestikoelaitoksen toimintasuunnitelma ja toimintakertomukset, Suojelupoliisin toimintakertomus ja tilinpäätös sekä Kelan useat taloudenpidon asiakirjat, mm. tiliotteet, tilikartta, matkamääräykset, matkakertomuksia ja edustuskulut. Kati Juurus oli pyytänyt maa- ja metsätalousministeriöltä tiedot sadasta suurimmasta maataloustuen saajasta ja näille maksetuista tukimääristä. Susanna Reinbothin tapauksessa kyse oli Suojelupoliisin hallussa olevasta ns. Tiitisen listasta, jonka sisältämistä henkilötietoista pitäisi käydä ilmi suomalaisten väitetyjä yhteyksiä entisen Itä-Saksan DDR:n tiedustelupalvelu Stasiin.

Jarkko Sipilä oli pyytänyt ulkoministeriöltä kopioita suurlähetystön salasanomista, jotka käsittelivät pääministeri Paavo Lipposen vierailua Washingtonissa, Irakin tilannetta sekä Yhdysvaltain apulaispuolustusministerin sijaisen Ian Brzezinskin näkemyksiä Yhdysvaltojen ja Euroopan suhteista.

Jarkko Sipilä kertoo lisäksi millaisiin vaikeuksiin MTV3:n toimittajat joutuivat pyrkiessään saamaan Ylioppilastutkintolautakunnalta yli-

oppilastutkinnon suorittaneiden tulosluettelon sähköisessä muodossa tarkoituksena selvittää eri lukioiden menestymistä ylioppilaskokeissa. Tuomo Pietiläisen tietopyynnön kohteena olivat esitutkintapöytäkirjojen asiakirjat, jotka sisälsivät Nokia Oyj:n poliisille toimittamia selvityksiä yhtiön suorittamasta sähköpostiliikenteen seurannasta, mm. yhteenvetoja sähköpostien lokitiedoista.

Ari Korvola oli pyytänyt Suomen Pankilta asiakirjoja edustustilojen varauksista ja käytöstä, edustusautojen ajopäiväkirjoja sekä johtokunnan jäsenten matkalaskuja. Korvola oli halunnut tietää myös Tekesin eli Teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskuksen yritys- ja yhteisörahoituksesta. Simo Sipilän tekemässä tietopyynnössä kyse oli Keskinäinen eläkevakuutusyhtiö Varma-Sammon henkilörekisterissä olevien asiantuntijalääkäreiden nimitiedoista.

Kansaneläkelaitoksen talous

- Kela on eduskunnan valvonnassa oleva itsenäinen sosiaaliturvalaitos. Valvontaa toteuttavat eduskunnan nimeämät valtuutetut. Kela ei kuulu varsinaiseen julkiseen hallintokoneistoon, mutta hoitaa sille erikseen laissa määriteltyä julkista tehtävää
- Olli Ainola oli pyytänyt useita taloudenpidon asiakirjoja liittyen viranomaisen väitettyihin väärinkäytöksiin

Kansaneläkelaitos oli joutunut julkisen arvostelun kohteeksi syksyllä 1999 kun julkisuuteen oli tullut tieto kuinka laitos oli perinyt huomiota herättäneen tyyllä tavalla takaisin väärin perustein maksamiaan eläkkeitä. Saman vuoden marraskuussa *Yleisradion* toimittajana työskennellyt Olli Ainola esitti *MOT*-ohjelmassa väitteitä laitoksen johdon varainkäyttöön liittyvistä räikeistä väärinkäytöksistä.

Siihen oli ihan selkeä syy. Minulle vuodettiin Kelan sisältä tietoa, että Kansaneläkelaitoksen eräät korkeat toimihenkilöt ja Kelan luottamustehtäviä hoitaneet henkilöt olivat Kansaneläkelaitoksen kustannuksella nauttineet sellaisista palveluista, jotka eivät ole millään tavalla perusteltuja. Kyseessä oli lähinnä tämmöiset viihde- ja nautintopuoleen liittyvät hyödykkeet.

Minulla oli tiedossa kohtuullisen hyvät vihjeet ja johtolangat. Journalistisen kokemuksen perusteella oli pääteltävissä ja ennakoitavissa,

että Kelasta on hyvin hankala saada dokumentoitua tietoa tästä tapauksesta – niin kuin sitten osoittautuikin. Lähdin selvittämään asiaa pidemmän kaavan kautta: pyysin Kansaneläkelaitoksen tiliotteita kyseiseltä ajanjaksolta.

Asiakirjoja Ainola pyysi ensin suoraan Kelan virkailijoilta. Nämä suhtautuivat kuitenkin erittäin torjuvasti laitoksen taloudenpitoa koskevien asiakirjojen luovuttamiseen. Tällöin vaihtoehdoksi jäi tehdä virallinen tietopyyntö viranomaiselle.

Siinä edettiin niin, että tein lopulta viranomaiselle tietopyynnön kun virkailijat olivat kieltäytyneet antamasta tietoja. No se oli sellainen rutiininomainen, että halusin tarkastaa mitä tietoja viranomaisella on. Sitähän en tietenkään heille paljastanut, mikä on nimenomaan se asia jota tässä haetaan. Mutta määrätietoisesti hain luottokortti- ynnä muuta laskutustietoa siitä mitä Kelassa oli tietynä päivänä kenties tehty.

Lokakuussa 1999 Ainola pyysi Kansaneläkelaitoksen tilikarttaa, hallituksen jäsenten ja atk-päällikön matkamääräyksiä, matkakertomuksia, erään säätiön pöytäkirjoja, erään toisen säätiön pöytäkirjoja koskien erään henkilön erottamista, tiliä edustuskuluista ja talousosaston osastopäällikön nimitystä koskevia konsultin ja soveltuvuustutkimuksen lausuntoja. Vastauksena Kela toimitti pyydetyn tilikartan, mutta kaikki muut asiakirjat se katsoi viranomaisen sisäisiksi muistiinpanoiksi tai selvityksiksi, jotka eivät ole julkisia.

Kansaneläkelaitoksen tekemä päätös ei kuitenkaan estänyt asian julkista käsittelyä. Neljä päivää päätöksen jälkeen, Ylen MOT-ohjelma esitti Ainolan jutun *Kepulilaitos – tutkiva juttu Kansaneläkelaitoksen herrojen makeasta elämästä oudoista kaupoista ja muutenkin hulvattomasta elämästä*. Ohjelmassa tuotiin esiin epäilyksiä laitoksen rahankäytöstä mm. joidenkin ATK-hankintojen osalta ja kummasteltiin, ettei laitos ollut antanut nähtäväksi toimittajan pyytämiä asiakirjoja. Ohjelman jälkeen Ainola jatkoi asian selvittelyä.

Siitä mentiin korkeimpaan hallinto-oikeuteen, joka totesi, että pyydetty tiedot on annettava. Tässä oli kulunut aikaa. Kun olin saanut niitä tilitietoja, ryhdyin penäämään tiettyjä kuitteja. Sitten Kelassa todettiin, että kuitit ovat kuitenkin salaisia. No taas mentiin korkeimpaan hallinto-oikeuteen, ja jossain vaiheessa oltiin vielä semmoisestakin asiasta oikeudessa, että onko Kansaneläkelaitoksen valtuutetut tällöinen viranomainen. No KHO totesi, että kyllä sekin on viranomainen.

Helmikuussa 2000 Ainola pyysi saada kopiot Kansaneläkelaitoksen valvontatilintarkastuskertomuksista vuodelta 1998 ja erään professorin antaman lausunnon Kelan valtuutettujen asiakirjojen julkisuudesta. Kela luovutti lausunnon, mutta kieltäytyi luovuttamasta valvontatilintarkastuskertomuksia. Seuraavan vuoden heinäkuussa KHO antoi päätöksensä jossa se kumosi Kelan päätöksen matkamääräysten, matkalaskujen, matkakertomusten ja edustustilikuitin osalta. Säätiöiden pöytäkirjat sekä nimitysasiaa koskevat konsultin ja soveltuvuustutkimuksen lausunnot saivat jäädä salaisiksi.

Huhtikuussa 2000 Ainola pyysi vielä Kansaneläkelaitoksen hallituksen Lapissa Luostolla samana vuonna järjestämään tilaisuuteen liittyvää tuoretta aineistoa: tilaisuuden ohjelman, luettelon osanottajista, selvityksen Kelan varoista maksetuista matkakustannuksista, kopiot kaikista tilaisuudessa syntyneistä Kelan varoista maksetuista ravintola-, baari-, yökerho-, luottokorttitynnä muista laskuista, kopiot Kelan varoista maksetuista alkoholiostoista kyseiseen tilaisuuteen, selvityksen huolto- ynnä muun henkilöstön palkkaus- ynnä muista kuluista mainitussa yhteydessä sekä päätöksen tilaisuuden järjestämisestä. Vastauksessaan Kelan pääjohtaja antoi tietoja tilaisuuden kokonaiskustannuksista, mutta kieltäytyi antamasta kopioita laskuista ja kuiteista koska katsoi ne viranomaisen sisäisiksi asiakirjoiksi. Kansaneläkelaitoksen kanta oli, että viranomaisen kirjanpitoon kuuluvat yksittäiset tositteet eivät olleet julkisia, vaan viranomaisen toiminnan avoimuuden kannalta pidettiin riittävänä, että ilmoitettiin tilaisuuden kokonaiskustannukset.

Korkein hallinto-oikeus kumosi Kelan päätöksen tammikuussa 2001. Oikeuden mukaan tilintarkastustiedot olivat luonteeltaan vastuuvapauspäätöksen valmistelua ja tulivat julkisiksi kun päätös vastuuvapaudesta oli tehty. Kuitit eivät olleet viranomaisen sisäistä työskentelyä varten laadittuja asiakirjoja, vaan lain tarkoittamia viranomaisen asiakirjoja. Näin ollen Kansaneläkelaitos oli toiminut väärin hylätessään Ainolan pyynnön tällä perusteella.

Ainakin kolme päätöstä siinä syntyi. Mutta aikaa oli ehtinyt kulua useita vuosia niin että kun kirjanpitolain mukaan käytännössä, ainakin silloisten säännösten mukaan kuitteja piti säilyttää kuusi vuotta, niin eipä niistä kuluista sitten minkäänlaisia todisteita löytynyt. Että ei sitä nyt sitten mitään julkaistavaa syntynyt. En saanut varmuutta tähän asiaan, mutta jotenkin oudoksuttavaa oli se, että Kansaneläkelaitos niin voimakkaasti torjui kaiken tällaisen taloudellisen asiakirja-aineiston antamisen. Tämä ajanpeluu on monesti ollut tosiasiallinen syy moniin epäämispäätöksiin.

Samaan aikaan toimittajan ja Kansaneläkelaitoksen välit viilenivät. Oi-

keuslaitos kuitenkin toimi asialinjalla.

Kelan toiminta oli erittäin vihamielistä ja minua yritettiin painostaa myös taustalta välikäsien kautta. Se oli suorastaan aggressiivista se käyttäytyminen. Siinä pantiin liikkeelle silloinen Kelan johto: Kelan luottamustehtävissä olevat korkeat henkilöt pyrkivät Yleisradion vastaavien henkilöiden kautta panemaan minua kuriin. Mutta eihän se sellainen purrut eikä se siellä toiminut. Kenties se oli purrut joskus aiemmin. Minulla on sellainen muistikuva, että Kansaneläkelaitos pyysi tai sai ulkopuolista asiantuntijapalvelua käytännössä torppaamaan näitä asiakirjapyyntöjä.

Siinä jäi sellainen jännite, että mitä tahansa minä Kelalta kysyin, vaikka paljonko kello on, niin heti ryhdyttiin miettimään, että mitähän se ajaa takaa eikä vastattu edes tuohon. Lähinnä Kela muuttui sellaiseksi aika tympeäksi minua kohtaan. Mutta sanotaanko näin, että tunteet alkoivat hallita suhteita yksittäiseen journalistiin.

Oikeus toimi jämptisti. Vaikka minun tietopyyntö saattoi olla vähän sekava, oikeus kyllä löysi sieltä sen jyvän. Se oli hyvin jämpti, ei jättänyt mitään tulkinnan varaan. Kaiken kaikkiaan oikeuden linja on, oli ainakin noina alkuvuosina minun mielestäni hyvin vakaa. En löydä siitä moitteen sanaa.

Asiaa oli edellisen kerran käsitelty televisiossa marraskuussa 1999. Uudelleen asia palasi MOT:hen lokakuussa 2000 otsikolla: *Uusi kurkistus KELA:n kulissien taakse*. Ohjelmassa käsiteltiin mm. laitoksen salailupolitiikkaa ja esitettiin toimittajan omasta lähteestään saama, Kansaneläkelaitoksen salaama valvontatilintarkastuskertomus. Vaikka ohjelmissa käsiteltiin viranomaisen salailupolitiikkaa, itse oikeusteitse saatuja asiakirjoja ei ohjelmissa ehditty oikeuskäsittelyjen kestäessä hyödyntämään.

Eipä näistä itse sisältöjä, eli mitä siinä haettiin, sitä kautta tullut. Kaiken kaikkiaan mitä saatiin niillä kolmella oikeuskäsittelyllä, oli että saatiin kirkastettua se, että julkisuusperiaate ja julkisuuslainsäädäntö koskevat Kansaneläkelaitosta kuten muitakin sen tyyppisiä julkista tehtävää hoitavia, julkista valtaa käyttäviä organisaatioita. Se piti vain saada kirkastetuksi. Ei se sen kummempi juttu ollut.

Ohjelmat olivat hyviä, mutta eivät ne asiat, mitä hallinto-oikeudessa käsiteltiin kuitenkin liittyneet niihin ohjelmasisältöihin, mitä julki tuotiin. Ne olivat vähän kaksi eri asiaa.

Suurimmat maataloustukien saajat

Huhtikuussa 2005 *Yleisradion* MOT-ohjelman toimittaja Kati Juurus pyysi maa- ja metsätalousministeriöltä tiedot sadasta suurimmasta maataloustuen

saajasta ja näille maksetuista tukimääristä vuonna 2004 tai vaihtoehtoisesti tiedot kaikista vuoden 2004 tukipäätöksistä.

- Maa- ja metsätalousministeriö ylläpitää rekisteriä johon sisältyy tiedot maatalousyrittäjille maksetuista EU:n maataloustuista. Rekisterin tiedot olivat vielä 2005 pääosin salassa pidettäviä. Tiedot maksetuista tuista olivat tulleet useassa Euroopan maassa julkisiksi ja aiheuttaneet vilkasta keskustelua

- Kati Juurus oli pyytänyt maa- ja metsätalousministeriöltä tiedot suomalaisille maatalousyrittäjille vuonna 2004 maksetuista tuista

Euroopassahan oli aika monessakin maassa tullut näitä maataloustukitietoja julkisiksi. Britanniassa kohistiin valtavasti tukien menemisestä kuninkaallisille ja isoille firmoille, Ruotsissa suurimpia maataloustukien nauttijoissa oli tällaisia suuria elintarviketuottajia. Sitten oli tämä eurooppalainen journalistien yhteishanke *farmsubsidy.org*, jossa on nettiin koottu paljon tietoa näistä tuista. Ajattelimme että meidän täytyy kantaa oma kortemme kekkoon, ja olisihan se toki kiinnostavaa tietää miltä tämä tilanne Suomen kannalta näyttää. Tavallaan lähdettiin tästä eurooppalaisesta esimerkistä katsomaan, että varmasti Suomesakin olisi löydettävissä yhtä ja toista kiinnostavaa.

Ensin soitin maa- ja metsätalousministeriöön. Oli helppo tietää, mikä viranomainen tämän päällä istuu. En muista kuinka monen virkamiehen kanssa puhuin, mutta aika nopeasti tuli selväksi, että niitä tietoja ei varmaankaan saa. Mutta siellä selvästikin oli virkamiehiä, joiden mielestä oli vanhakantaista, että tämä tieto oli Suomessa edelleen salaista. Sain jopa hienovaraista rohkaisua, että vie tämä nyt loppuun asti niin katsotaan miten siinä sitten käy. Teimme tietenkin virallisen pyynnön ja siihen tuli kielteinen vastaus. Sitten me päätettiin että okei, viedään tämä nyt sitten todellakin omasta intressistämme eteenpäin, eli laitettiin valitus korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Maa- ja metsätalousministeriö oli perustellut kieltäytymistään sillä, että pyydyt tiedot sisältyivät maaseutuelinkeinorekisterilakiin, joka erityislainsäädäntönä syrjäytti julkisuuslain. Nykyisin päätös kyseisen rekisterin julkisuudesta on tehtävä julkisuuslain ja henkilötietolain perusteella. Kuitenkin tällöin sovelletun, vuonna 2008 kumotun maaseutuelinkeinorekisterilain mukaan maaseutuelinkeinohallinnon asi-

akkaita koskevia rekisteritietoja sai luovuttaa vain rekisteröidyn suostumuksella, lain nojalla tai tieteellistä tutkimusta tai tilastointia varten.

Siinä tuli vähän semmoinen tunne, että näitä pidettiin viljelijöiden yksityisasiaina. Maatalousrekisterilakihan sanoi, että tietoja saa antaa ainoastaan henkilön luvalla tai akateemisiin tutkimuksiin. Ja me tosiaan yritettiin sitäkin, markkinoimalla tätä ohjelmaprojektia journalistisena tutkimuksena. Kai me ajattelimme, että jos laki sanoo näin – että miten se raja vedetään. Motiivi kuitenkin oli saada ne tiedot, ei tehdä akateemista tutkimusta.

Asian vieminen korkeimpaan hallinto-oikeuteen vaati toimittajalta ja toimitukselta jonkin verran päänvaivaa.

Tietenkin siinä pitää perehtyä asiakirjasäännöksiin. Sitten kun ne vetosivat maaseutuelinkeinorekisterilakiin, piti tutustua siihenkin. Valitukset piti muotoilla oikein, mikä ei ainakaan minulle ole millään tavalla simppeleä. Siinä tehtiin yhteistyötä toimituksessa eri ihmisten, kuten tuottajan kanssa ja saatiin siihen järjellinen muotoilu. Me olimme miettineet kyllä jo sen, mitä tarkalleen ottaen pyydetään – se oli tietenkin muotoiltu jo siinä pyynnössä, joka sinne ministeriöön tehtiin. Mutta toki oli perehdyttävä pykäliin ja osattava kirjoittaa se valitus sitten sen muotoiseksi. Olin silloin MOT:ssa jossa minulla oli kollegoita jotka ovat aika hyviä tällaisten kanssa. Sitä en muista, luettiin se talon lakimiehellä vai ei. Valituksessa joka tapauksessa korostettiin, että tämä on normaalia asiakirjojen julkisuuslainsäädännön piiriin menevää tavaraa.

Oikeudelle osoittamassaan vaatimuksessa Juurus esitti, ettei pyyntö alun perinkään ollut kohdistunut kyseiseen rekisteriin, vaan yksittäisiin maatalousyrittäjiä koskeneisiin tukipäätöksiin. Vetoaminen maaseutuelinkeinohallintorekisteriin oli Juuruksen mukaan ollut pelkkää viivytystaktiikkaa, ja että oli pääteltävissä ministeriön itsensäkin ymmärtävän, että asia tuli ratkaista julkisuuslain nojalla. Se, että tietopyynnössä oli alun perin mainittu ”tietojen poimiminen rekisteristä”, oli virhe. Tässä kuitenkin oli tarkoitettu yleisesti listausta tukipäätöksistä.

Tietopyynnössämme viranomaiselle tarjottiin kaksi vaihtoehtoa juuri sen vuoksi, että he eivät voisi vedota tietojen poiminnan vaatimaan suureen työmäärään. Ajatus oli, että jos ette saa poimittua niitä sataa suurinta niin antakaa meille koko rekisteri, niin me poimimme itse mitä haluamme.

Eihän me oltu oikeusprosessissa sen kummemmin mukana kuin että

pistettiin se valitus sinne ja sitten nojattiin taaksepäin ja ruvettiin tekemään muita juttuja. Eikä me sitä voitu sen kummemmin ryhtyä edistämäänkään. Sinne lähetettiin täsmennyksiä että ”Euroopassakin on julkaistu sitä ja tätä” ja kaikkea tällaista, mutta en usko että sillä oli mitään merkitystä. Oikeus tietenkin pyysi ministeriöltä näkemyksen tuohon meidän pyyntöön. Sitten se prosessi raksutti aikansa, menikö siinä se reilu vuosi. Olimme oikeasti lähes unohtaneet koko jutun, kunnes se päätös sitten tuli.

Myös *Kauppalehti Pressossa* työskennellyt toimittaja Olli Ainola oli pyytänyt maa- ja metsätalousministeriöltä tukipäätöksiä keväällä 2005. Ainolan pyyntö erosi Juuruksen pyynnöstä siinä, että Ainola oli eritellyt pyydetyt tukipäätökset yksityiskohtaisemmin. Tosin kummassakin tapauksessa ministeriö oli hylännyt tietopyynnön samoin perustein ja päätöksistä tehdyissä valituksissa kiinnitettiin huomiota siihen, etteivät tietopyynnot tosiasiallisesti kohdistuneet itse maaseutuelinkeinorekisteriin vaan yksittäisiin tukipäätöksiin. Korkein hallinto-oikeus antoi valituksista samansisältöiset päätökset syyskuussa 2006, jolloin Ainola jo työskenteli Ylen uutistoimituksessa. Ainolan tekemä valitus ja sen ratkaisu kirjattiin korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjapäätöksiin.

Päätöksessään KHO yhtäältä hylkäsi Juuruksen valituksen siltä osin kuin se koski maaseutuelinkeinorekisterissä olevien tukipäätöksiä koskevien tietojen luovuttamista, toisaalta oikeus palautti asian maa- ja metsätalousministeriöön Juuruksen tekemän yksittäisiä tukipäätöksiä koskeneen asiakirjapyynnön ratkaisemiseksi.

Siinä vaiheessa se päätös tuntui hyvin vaikeasti tulkittavalta, että mitä hemmettiä me tällä sitten tehdään. Siinähan pidettiin maa- ja metsätalousministeriön kantaa oikeana, vaikka toisaalta katsottiin että ei näitä tietoja kuitenkaan voi salata. Sitten ministeriö itse siirsi asian kunnille, eikä meidän tarvinnut lähettää joka kuntaan erillistä pyyntöä. Tulkin tani mukaan se oli ainakin osittain kiinni siitä, että siellä ministeriössä oli virkamiehiä, jotka katsoivat että tämä tieto on julkista.

Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen jälkeen maa- ja metsätalousministeriö siirsi korkeimman hallinto-oikeuden sille palauttaman asian kunnissa tehtyjen tukipäätösten osalta kuntien ratkaistavaksi.

Kunnat suhtautuivat siihen hyvin vaihtelevalla kiinnostuksella. Se oli hirveän huvittavaa, koska jotkut niistä hyvin mielellään lähettivät tie-

dot ilman että niitä olisi tarvinnut sen kummemmin patistella. Jotkut kokivat tietopyynnön suorastaan loukkaavana. Niiltä tuli hyvin kriittistä palautetta, että miksi tällaista udellaan. Jotkut taas laskuttivat tietoista ihan tolkkuttomasti, en muista summia. Mutta se vaihteli ihan hirveästi. Oli koomista, kuinka jotkut kunnat kokivat olevansa viranomaisia ja täyttävänsä KHO:n päätöstä täysin normaalin kaavan mukaan ja toiset kokivat sen jotenkin kaameaksi asiaksi. Läheskään kaikki kunnat eivät näitä tietoja antaneet.

Asiaa käsiteltiin Ylen MOT:ssa joulukuussa 2006. Tällöin suurin huomio kohdistettiin ministeriön ja kuntien tapaan salailla tietoja tuista, salailuun Euroopan unionissa ja Suomen tapaan peräänkuuluttaa avoimuutta unionissa.

Alun perin tarkoituksena oli tehdä hyvin toisenlainen ohjelma, kuin mitä siitä sitten lopulta tuli. Muistan kuinka me tuottajan kanssa päätettiin sitten lähteä rakentamaan tätä sen avoimuuden puutteen ympärille. Jälkikäteen katsottuna ohjelmasta tuli jossain määrin sekava. Se johtui osittain siitä, että me odotettiin niitä tietoja ja sitten meidän piti ruveta tekemään ohjelmaa jo aikaisemmassa vaiheessa, ennen kuin läheskään kaikkia tietoja oli saatu. Siinä vaiheessa muutenkin tuntui, että se julkisuuskyseminen oli paisunut absurdeihin mittoihin. Se rupeesi tuntumaan vielä oleellisemmalta kysymykseltä kuin se, kuka yksittäinen taho nyt sitten on saanut eniten maataloustukea. Vaikka kieltämättä sekin oli mielenkiintoista, että suurinta maataloustukea sai valtion ruokohelpiyritys.

Siinä vaiheessa näytti siltä, että tämä asiakirjajulkisuuskyseminen on se, jonka kautta tätä asiaa kannatti lähteä MOT:ssa viemään eteenpäin. Tavallaan pointti oli haastaa Suomea ja Suomen hallitusta siitä, että kun siinä vaiheessa oltiin EU:n puheenjohtajavaltio ja markkinoitu itseämme Euroopassa että nyt Suomi tulee ja Suomen mukana avoimuus EU:hun – niin sitten samaan aikaan Suomi itse asiassa verhojen takana harrastaa hyvinkin avoimuuskielteisistä politiikkaa, yhtenä hyvänä esimerkkinä maataloustuet. Yksittäisten suurimpien maataloustuensaajien käsittely meni sitten suosiolla enemmän uutisille.

MOT:n internet-sivulla julkaistiin taulukko sadasta suurimmasta tuensaajasta sekä taulukko kunkin kunnan suurimmasta tuensaajasta, jos myönnetty tuki on ylittänyt raja-arvon 75000 euroa. Kaikki kunnat eivät lopulta kuitenkaan luovuttaneet tietojaan.

Emme jaksaneet ruveta niitä sitten loputtomiin jänkkäämään. Sekä tuottaja että minä käytiin hyvin mielenkiintoisia keskusteluja joiden-

kin kuntien joidenkin virkamiesten kanssa, että miksi tämä on niin vaikeata. Voidaan tietenkin sanoa, että tämä oli toimituksen laiskuutta, tai emme vain yksinkertaisesti pystyneet viemään sitä projektia loppuun jokaisen kunnan osalta. Että olisimme jatkaneet pommitusta niin kauan kunnes sieltä jotain tulee.

Myös kuntapäätäjiä jouduttiin painostamaan tietojen luovuttamisessa. Virkamiehille kerrottiin mm. että pääministeri Matti Vanhanen oli haastattelussa todennut, että kuntien oli noudatettava lakia.

En tiedä, vaikuttiko se oikeasti vai ei. Kyllähän niitä tietoja sitten vähitellen rupesi tulemaan. Niille kunnille, jotka olivat vielä hankalia, kyllä kerrottiin millaista ohjelmaa oltiin tekemässä, että laki velvoittaa heitä ja että pääministerinkin mielestä lakia on noudatettava. Kaikki kunnat eivät kuitenkaan totelleet.

Yksi sadasta suurimmasta tuensaajasta oli Kurikan kaupungista. Kaupungin maaseutusihteeri hylkäsi tietopyynnön, koska se ei hänen mielestään ollut riittävän yksilöity. Selityksen mukaan kunnissa käytössä ollut tietokoneohjelma ei mahdollistanut tuensaajien tulostamista suuruusjärjestyksessä, eikä maaseutusihteerillä ollut tiedossaan kunnassa sijaitsevien tuensaajien sijoitusta valtakunnallisella tasolla. Vaasan hallinto-oikeus ei pitänyt selitystä lainkaan uskottavana, ottaen huomioon Kurikan kaupungin koon.

Siihen, että kaiken sen jälkeen tiedot enemmän tai vähemmän saatiin, oltiin toki tyytyväisiä. Mutta jos nyt katson sitä ohjelmaa joka siitä syntyi, niin eihän siihen voi täysin tyytyväinen olla.

Se prosessi oli kokonaisuudessaan monessa mielessä arvokas. Ensinnäkin se oli mielenkiintoinen sekä itselleni että toivottavasti kollegoille ja suurelle yleisölle. Se tavallaan näyttää kuinka tällaista tietoa, joka kaiken järjen mukaan pitäisi olla julkista ja suurimmassa osassa Euroopan maista on julkista, ei Suomessa yhtäkkiä ollutkaan sellaista. Tässäkin tapauksessa vaadittiin raskas prosessi että tietojen julkistamiseksi. Kyllä se oli hyvin silmiä avaavaa että me toimittajatkkin ajattelemme helposti, että kaikki on meillä kuitenkin hyvin verrattuna muihin maihin. Näinhän se ei mitenkään välttämättä ole. Se oli myös ihan aidosti mielenkiintoista tietoa mitä sieltä tuli esiin. Vaikka se oli puutteellista ja vaikka se lista ei ollut täydellinen, se kuitenkin oli ihan perustietoa, jota meillä ei siinä vaiheessa ollut. Kyllä siinä jonkin verran käytiinkin keskustelua.

Mielestäni on hirveän merkityksellistä, että toimittajat jaksaisivat tehdä tällaisia pyyntöjä, että viranomaiset näkisivät että pullikointi ei kan-

nata. Ennemmin tai myöhemmin tiedot pitää sitten joka tapauksessa antaa. Mutta siinä minä ymmärrän sekä itseäni että kollegoita hirveän hyvin, että sitä ei vaan ennätä. Se ei ole ihan helppoa kun se vie kuitenkin aikaa. Olen tällaisessa isossa organisaatiossa, jossa on lakimies jolta voi kysyä apua jos tarvitsee. Läheskään kaikissa medioissa näin ei ole.

Tutkivan journalistin kannalta julkisuusperiaatteen toteutuminen tämän päivän Suomessa on tapauskohtaista.

Tässä maataloustukiasiassa nämä tiedot ovat tulleet julkisiksi enkä väitä että se on tullut mitenkään tämän meidän prosessin myötä vaan johdettiin EU:n määräyksistä. Mutta kyllähän meillä kuitenkin on jatkuvasti esimerkkejä, minulla ja kollegoilla, että yllättäen asiakirjat jotka kaiken järjen mukaan pitäisi olla julkisia, niin niitä ei löydy tai haluta antaa tai niistä pitää alkaa riitelemään. Ongelma on toimitusten työaikataulu: jos jotain ei saa, niin usein käy niin että tekee sen jutun joka tapauksessa tavalla tai toisella koska ei ole aikaa ruveta odottamaan riitauttamisprosessin jauhamista loppuun asti. Se on hidasta. En sano että tämä on hirveän yleistä, mutta kyllä sitä tapahtuu. Ideaali olisi tietenkin, että joka tapauksessa laittaisi aina ne pyynnöt eteenpäin ja sitten tavalla tai toisella käsittelee sen asian uudelleen joskus jos on aiheutta. Mutta tässä tulevat myös toimitustyön realiteetit.

Salaperäiset Viestikoe- laitos ja Suojelupoliisi

Vuonna 2004 Olli Ainola pyysi puolustusvoimain pääesikunnalta saada tutustua puolustusvoimain Viestikoe laitoksen toimintasuunnitelmaan, toimintakertomuksiin, organisaatiokaavioon, laitoksen strategiaan, tietoon yh-

- Luonetjärven varuskunnassa Tikkakoskelle sijaitseva Ilmavoimien Viestikoe laitos harjoittaa puolustusvoimien elektronista tiedustelua. Laitoksesta tiedetään johtajan nimi, budjetin loppusumma ja henkilöstömäärä. Laitoksen organisaatio ja toiminta ovat täysin salaisia
- Suojelupoliisi Supo on operatiivinen turvallisuusviranomaisen, jonka tehtäviä ovat terrorismintorjunta, vastavakoilu ja turvallisuustyö. Suposta tiedetään mm. organisaatiokaavio ja se julkaisee julkista vuosikertomusta. Itse toiminnasta ei kuitenkaan ole juuri saatavissa tietoja
- Olli Ainola oli pyytänyt molempien viranomaisten toimintakertomuksia ja taloutta koskevia tietoja

teistyökumppaneista ja yhteyksistä sekä toimintakertomuksista vuodelta 1961–2001. Puolustusvoimat torjui asiakirjapyyntöä jyrkästi, vedoten julkisuuslain sotilastiedustelua koskevan pykälän salassapito-olettamaan. Helsingin hallinto-oikeus katsoi, että ”ei ole ilmeistä, ettei pyydettyjen tietojen antaminen vahingoittaisi tai vaarantaisi maanpuolustuksen etua.” Asiakirjojen eivät sisältäneet sellaisia julkisia osia, jotka olisi voitu Ainolalle luovuttaa.

Kaksi vuotta myöhemmin Ainola pyysi suojelupoliisin toimintakertomusta ja tilinpäätöstä liitteineen. Tapauksessa suojelupoliisi kieltäytyi luovuttamasta tietoja, vedoten suojelupoliisin tehtävään ja yksittäisten tietojen tärkeyteen. Julkiset tiedot eivät olleet erotettavissa salassa pidettävistä. Sen sijaan se toimitti julkisen vuosikertomuksensa sekä viitteitä joihinkin valtion julkisiin tietokantoihin, jotka sisälsivät tietoja suojelupoliisin toiminnasta. Vaikka Helsingin hallinto-oikeus kumosikin Supon päätöksen ja oikeutti Ainolan saamaan joitain tietoja, KHO:n tuomio vahvisti Supon näkemyksen.

Supo on tavallaan aina kiinnostava kohde ja Viestikoelaitos erityisesti sen takia kun samaan aikaan valmistelin tv-dokumenttia yhdessä Ari Lehikoisen kanssa. Tehtiin tällaista dokumenttia *Salainen sotilastiedustelu*, jossa kerrottiin puolustusvoimien johdon ja puolustusvoimien tiedustelun hyvin salaisesta yhteistoiminnasta kylmän sodan vuosina. Yksi osa ohjelmaa olisi ollut saada tietoa Viestikoelaitoksesta.

No ehkä voisin sanoa, että tärkein syy oli ihan puhdas uteliaisuus. Vain että niistä saisi jotain uutta tai uudentyypistä tietoa. Näissä tapauksissa oli tieto, että viranomaiset joutuvat tekemään omien velvoitteidensa vuoksi säännönmukaista selvitystä omissa organisaatioissaan että mitä olivat saaneet vuoden aikana aikaan ja mitä ne suunnittelevat seuraavaksi tekevänsä ja niin poispäin. Yritin vain ronkkia niitä auki.

Tiedonsaannin kannalta puolustusvoimain Viestikoelaitos ja suojelupoliisi ovat erittäin haastavia kohteita. Perusongelma on molempien kohdalla sama: on hyvin haasteellista arvioida toimiiko viranomainen oikein salatessaan asiakirjan valtion turvallisuuden nimissä.

Jotain läpinäkyvyyttä julkisuuteen päin tässä toivoisi ja sitä tässä myös yritin hakea, mutta se oli kaikki ihan turhaa. On toki niin, etteivät tiedustelu- ja sotilasorganisaatiot ole missään päin maailmaa mitenkään esimerkillisiä, avoimia tai läpinäkyviä.

Kulttuuri lähtee siitä että mikään ei ole julkista: ne ovat tottuneet vuosikymmenet salaamaan kaiken. Silloin ne ainakin osasivat peittää toi-

mintansa vielä sillä tavalla, että et tiedä edes kenelle esität kysymyksen kun koko puolustusvoimien organisaatio on salainen. Kenraalikunnan nimet tiedetään, mutta ei miten se toimii. Se oli melkoinen viidakko. Ensimmäinen löytyi, että kenelle asia esitetään ja sitten sieltä tuli semmoiset tiukat ukaasit että ei, tai päätös että ei anneta mitään. Julkisuuslain avulla on jokseenkin mahdollista saada armeijan organisaatiosta yhtään mitään tietoa.

Ihan vähän aikaa sitten pyysin vertailuyhteenvettoa siitä, miksi armeija päättyi tämmöiseen uuteen ohjustyyppiin jonka se nyt osti yhdessä virolaisten kanssa. Ei siitä voi antaa semmoistakaan tietoa, ei mitään tietoja.

Toimittajan näkökulmasta julkisuuslain merkitys on ollut siinä, että se on pakottanut viranomaiset suhtautumaan vakavasti asiakirjoja pyytäneisiin toimittajiin.

KHO katsoi, alleviivasi ja painotti perusteluja – että viranomaisen on annettava kunnan asiaperusteinen perustelu tekemiinsä ratkaisuihin. Se sitten helpotti myöhemmin tietojen saamista kun sana kiiri muuallekin. Monissa viranomaisissa todellakin tajuttiin, että näihin on suhtauduttava vakavasti. Tämä tulkintalinja yhdistettynä siihen että toimittajat oli valmiita viemään näitä asioita pitkälle, herätti viranomaiset.

Olli Ainolan mielestä julkisuuslainsäädännössä vielä edelleen piilee epäkohta, ettei julkisuuslaki ole tasapainossa virkamieslainsäädännön kanssa.

Tämä tiedonhankinta viranomaiselta on sillä lailla epäsuhtainen, että siitä ei seuraa mitään jos virkamies tai viranomainen jättää laittomin perustein tiedon antamatta. Se johtaa laillisuusvalvonnassa korkeintaan huomautukseen. Jos virkamies sitten joskus on nihkeä antamaan tietoja, niin se johtuu ihan virkamieslainsäädännöstä: siinä kun pelätään virkavirhettä, että syyllistytään virkarikokseen. Ja siitä sitten voi tulla erittäin kovat rangaistukset. Nämä vaakakupit eivät ole minun mielestä ollenkaan balanssissa – jotain tarvis tehdä. Määrättäköön sitten vaikka väärin perustein evätty tiedonanto virkarikokseksi. Vaikka viranomaisen periaatteessa tulisi avustaa toimittajaa tiedon lähteelle, näin ei tietenkään elävässä elämässä tapahdu.

Vaikka turvallisuusviranomaiset eivät tähän mennessä ole joutuneet luovuttamaan asiakirjojaan, Ainola ei näe tiedonhankintayritystensä

valuneen hukkaan. Jo sillä että yritetään, on merkitystä.

Turhautumisenkin uhalla julkisen sanan on sitä yritettävä, vaikka joskus ulkopuolisesta tai lukijasta tai kuulijasta tai katsojasta tuntuu varmaan että hitto soikoon, tuommoista hytтынpaskaa ne jahtaavat tuossa. Mutta se vaan on niin, että kun jostain, mistä tahansa, saadaan edes vähänkin perustetta kysyä jotain – niin se kysymys kuitenkin pitää silloin tehdä. Ainakin pitää tehdä niitä kysymyksiä, jotta viranomaiset koko ajan muistavat olevansa kuitenkin julkisen kontrollin alla, ja että toimivat julkisen edun hyväksi. Se vaan kerta kaikkiaan on tärkeää. Vaikka se onkin turhauttavaa, sitä pitää tehdä.

Ainolan mielestä tällä hetkellä liian harva toimittaja tai toimitus osaa hyödyntää julkisuuslakia oikein. Harva tuntee lain, tulkintalinjat ja sen kuinka tiedonhankinnassa kannattaa menetellä. Joidenkin toimittajien mielestä asia voi kuulostaa hankalalta tai monimutkaiselta.

Meillä ei ole näissä asioissa vahvaa perinnettä. Tuntuu siltä että tietopyyntöjen tekeminen on vain tietyn harrastajakunnan touhuilua jota muut kattelee. Sen pitäisi olla journalistin työkalupakin vakiovaruste. Uudelle toimittajakunnalle pitäisi teroittaa asian tärkeys niin, että he motivoituisivat tällaiseen tiedonhankintatapaan. Ei pelkästään niin, että tämä on kansalaisyhteiskunnan takia tärkeää. Vaan niin, että kun teette näin, niin kenties löydätte sieltä jymyjutun ja teistä tulee sankareita.

Vähän kannan huolta siitä mitä tämä median murros nyt on. Se on niin läpitunkeva, hallitseva, voimakas, kaiken tarmonkin vievä. Siinä sitten saattaa jauhaantua joitain tärkeitäkin asioita ja sellaisia, joista ei ole välitöntä hyötyä ajan ongelmiin.

Omasta kriittisyydestään huolimatta Ainola uskoo journalismin sittenkin kehittyvän.

Verratuna muutaman vuosikymmenen takaiseen tilanteeseen viranomaisaineiston hyödyntäminen on nyttemmin kohentunut. Kyllä uudessa toimittajan työssä se jotenkin menee parempaan suuntaan. Toimittajien koulutustaso on hyvä, asennoituminen on kohdallaan ja sitkeyttäkin riittää.

Suomalais- nimet Tiitisen listalla

Tiedotusvälineet olivat 2000-luvun alussa tuoneet esiin useita tapauksia suomalaisten väite-tyistä yhteyksistä entisen Itä-Saksan DDR:n tiedustelupalvelu *Stasiin*. Niin sanotusta Tiitisen listan olemassaolosta kertoi ensimmäisenä Helsingin Sanomat lokakuussa 2002. Suojelupoliisi kuitenkin kieltäytyi luovuttamasta listaa sitä pyytäneelle MTV3:n uutistoimituksen Jarkko Sipilälle, koska katsoi julkistamisen vaarantavan Supon aseman ja tiedonsaannin kansainvälisessä tiedusteluyhteistyössä. Kysymys asiakirjan julkisuudesta eteni aina korkeimpaan hallinto-oikeuteen, joka lopulta vahvisti suojelupoliisin tulkinnan. Lista nousi jälleen keskustelun kohteeksi vuonna 2007 suurlähettiläs Alpo Rusin vahingonkorvausoikeudenkäynnin yhteydessä. Uuden pyynnön listasta teki tällöin Nelosen uutistoimittaja Susanna Reinboth.

Tämä tietopyyntöni lähti liikkeelle syksyllä 2007 kun lista nousi uudelleen otsikoihin. Mauno Koivisto tuli julkisuuteen ja sanoi että hänen puolestaan tämä lista voitaisiin, tai olisi jopa syytä julkistaa, eikä Tiitinenkään sitä vastustanut. Se oli muistaakseni Hesarin haastattelu. Sitten siinä haastateltiin ainakin Tarja Halosta ja Anne Holmlundia. Tästä sain idean omaan tietopyyntööni. Jotenkin olin haistavinani, että nyt ilmapiiri olisi muuttunut. Olin oikeasti niin tyhmä että uskoin että voisin sen listan saada.

Keväällä 2007 Supon ja Stasi-suhteisiin liittyneen *Rosenholz*-aineiston ympärillä kuohui ja suojelupoliisin tuolloinen terveysongelmista kärsinyt päällikkö Seppo Nevala oli vaihtumassa Ilkka Salmiin.

Olen jälkepäin miettinyt, että teinkö siinä virheen. Eli olisiko minun pitänyt odottaa, jos niillä olisi ollut silloin enemmän halua antaa

- Susanna Reinbothin tietopyynnön kohteena oleva ns. Tiitisen lista on Suojelupoliisin hallussa oleva luettelo 18 henkilöstä, joiden on oletettu pitäneen yhteyttä Itä-Saksan tiedustelupalvelu Stasin Helsingin edustajaan.
- Länsi-Saksan tiedustelupalvelu oli luovuttanut listan suojelupoliisille vuonna 1990. Presidentti Mauno Koivisto ja Suojelupoliisin päällikkö Seppo Tiitinen olivat päättäneet sulkea listan kassakaappiin ilman toimenpiteitä. Listan julkisuudesta on annettu viisi oikeuden päätöstä.
- Suojelupoliisi on operatiivinen turvallisuusviranomaisen, jonka toiminta-alueita ovat terrorismintorjunta, vastavakoilu ja turvallisuusytyö.

se lista julkisuuteen. Siellähän oli silloin käymistilanne kun Nevala oli käytännössä jo poissa. Mutta en osaa sanoa, olisiko se tilanne ollut sen erilaisempi. Voi olla, että Salmi olisi toiminut samalla tavalla kuin nyt toimittiin. Varmaan olin ensin yhteydessä puhelimitse, mutta en muista keneen. Sitten tein sen pyynnön kirjallisesti. Se oli siis ihan ruutiinomainen tietopyyntö. Muistaakseni siinä jo viittasin tähän julkisuudessa käytyyn keskusteluun, en ole ihan varma. Mutta viimeistään hallinto-oikeusvaiheessa viittasin siihen. En muista, tuliko minulle muuta kuin kirjallinen vastaus että ei käy ja sitten valitusosoitus.

Reinboth ei yleensä tietopyyntöä tehdessään erikseen mainitse, että pyydettyä tietoa käytetään journalistiseen tarkoitukseen.

Oletan, että kun toimittaja pyytää asiakirjoja, niin sillä ymmärretään olevan journalistinen tarkoitus. Ainoastaan kun pyydän nimikirjaotetta, niin siihen pitää ilmoittaa tietojen käyttötarkoitus. Silloin ilmoitan sen journalistisen tarkoituksen. Olin pyytänyt, kuten aina, että jos asiakirjapyyntöön ei suostuta, haluan kirjallisen päätöksen valitusoikeuksineen. Semmoinen sieltä sitten tuli, niin sitten heti rustasin valituksen ja viittasin näihin lehtikirjoituksiin, joissa silmäätekevät olivat sanoneet, että listan pitäisi olla julkinen.

Valitus osoitettiin Helsingin hallinto-oikeudelle, joka kesäkuussa 2008 kumosi suojelupoliisin päätöksen. Oikeuden mukaan asiakirjan julkisuus tuli arvioida asiakirjakohtaisesti, eikä laissa tarkoitettu valtion turvallisuutta koskevien asiakirjojen salassapito-olettama ollut ehdoton. Arviointi tuli tehdä asiakirjan luovuttamisesta johtuvien mahdollisten vahinkojen perusteella, mitä nyt ei ollut tehty. Suojelupoliisi ei myöskään ollut osoittanut selvittäneensä asiakirjan Supolle luovuttaneen tiedustelupalvelun suostumusta sen julkaisemiseen. Ottaen huomioon että asiakirja oli saatu jo vuonna 1990, oikeus totesi vielä erikseen, ettei asiakirjan luovuttaminen vaarantaisi Supon toimintaedellytyksiä ja valtion turvallisuutta. Mitä suojelupoliisin väitteeseen listassa mainittujen henkilöiden leimaantumisen riskistä tuli, hallinto-oikeus totesi oikeuskansleri Paavo Nikulan jo katsoneen, ettei lista ollut antanut aihetta käynnistää esitutkintaa. Suojelupoliisi ei kuitenkaan tyytynyt päätökseen vaan valitti asiasta korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Suoraa keskusteluyhteyttä viranomaisen ja toimittajan välillä ei ollut hallinto-oikeuden käsittelyn, eikä pitkään aikaan vielä korkeimman hallinto-oikeuden käsittelynkään aikana.

Kun selvisi, että korkeimmassa hallinto-oikeudessa järjestetään suullinen käsittely, niin sitten me kyllä soiteltiin toisillemme etukäteen ja sovittiin menettelytavoista ja käytiin ihan epävirallista keskustelua muun muassa siitä että annetaanko haastatteluja siinä salin ulkopuolella ja näin. Minun mielestä suojelupoliisissa otettiin asiat ihan asioina eikä tästä asiasta mitenkään happamana oltu.

Korkein hallinto-oikeus kumosi toukokuussa 2010 Helsingin hallinto-oikeuden päätöksen, vaikka suojelupoliisin apulaispäällikkö Petri Knappe oikeuden istunnossa tunnusti, ettei Supo ollut selvittänyt nimenomaisen yhteistyökumppanin kantaa listan julkistamiseen. Oikeus nojasi päätöksessään julkisuuslain 24 pykälän 1 momentin 9 kohtaan jonka mukaan salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat sellaiset ”suojelupoliisin ja muiden viranomaisten asiakirjat, jotka koskevat valtion turvallisuuden ylläpitämistä, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vaaranna valtion turvallisuutta”. KHO:n mukaan lainkohtaa tuli tulkita niin, että oli oltava kiistatonta, ettei asiakirjan julkiseksi tuleminen vaaranna suojeltavana etuna olevaa valtion turvallisuutta. Suojelupoliisilta ei voitu edellyttää, että se olisi tiedustellut yhteistyötaholtaan sen suhtautumista asiakirjan antamiseen, vaan ”suojelupoliisin kirjallisesti ja suullisessa käsittelyssä esittämien seikkojen perusteella korkein hallinto-oikeus pitää selvitetynä, että mainitun tiedonvaihdon on toiminnan erityisluonteen vuoksi ollut tarkoitus olla luottamuksellista”. Sen sijaan sillä, että muut tahot kuin asiasta päättävä viranomainen olivat esittäneet käsityksiään asiakirjan julkisuudesta, ei ollut asian kannalta välitöntä oikeudellista merkitystä.

Oikeudessa käsittely oli sinänsä asiallinen, ja siihen nähden olin äärimmäisen yllättyneet siitä KHO:n päätöksestä. Että okei, vaikka olisivatkin päätyneet tähän lopputulokseen, mutta nämä perusteet mitä ne esittivät olivat, sanoisin, jopa tietyllä tavalla oikeus- tai tuomioistuimen arvon vastaisia. Lähinnä tässä hiertää se, että ne katsoivat, että Supo on näyttänyt että asiakirjan julkistamisesta olisi haittaa heidän kansainvälisille suhteilleen ja yhteistyölleen muiden tiedustelupalvelujen kanssa. Vaikka eihän ne mitään ole näyttäneet, ovat ainoastaan vain väittäneet.

Suojelupoliisi oli päätökseen hyvin tyytyväinen. Toimittaja Susanna Reinboth puolestaan ilmaisi pettymyksensä jo tuoreeltaan.

Näyttää siltä, että korkein hallinto-oikeus ymmärtää hyvin suojelupo-

liisin salailuintressejä. Käsittääkseni suojelupoliisi ei ole milloinkaan hävinnyt korkeimmassa hallinto-oikeudessa asiakirjojen julkisuuteen liittyviä kiistoja.

Ainakin tämä prosessi on osoittanut kiusallisella tavalla sen, miten Supo on tietyllä tavalla kokonaan julkisuuden ulkopuolella. Meillä on instanssi joka itse päättää mitkä sen asioista ovat julkisia ja sitten tuomioistuimien hyväksyy tällaisen salassapidon. Riittää, että vain väittää, että tästä on haittaa ja että valtion turvallisuus on vaarassa. Tämä ei ollut ensimmäinen kerta kun KHO suhtautui äärimmäisen myötäsukaisesti Supoon. Se on nyt kiusallisella tavalla käynyt ilmeiseksi, että Supoa on ihan mahdotonta voittaa korkeimmassa hallinto-oikeudessa.

Suomalainen julkisuuslainsäädäntö ja tiedonsaanti viranomaisilta toimivat toimittajan näkökulmasta vaihtelevasti.

Kyllä se niin on, että jos viranomainen haluaa salata jonkun asiakirjan, niin kyllä se siihen jonkin pykälän keksii. Ja vaikka se pykälä ei varsinaisesti asiaan soveltuisikaan, niin kun käydään tämä oikeusprosessi läpi, niin siihen menee niin paljon aikaa että tietopyyntö voi menettää merkityksensä.

Valtaosa toimittajien tietopyynnöistä on hirveän rutiininomaisia, ja viranomaisetkin ovat hyvin selvillä, mitkä asiakirjat ovat julkisia. Eli siinä mielessä se toimii mutkattomasti. Mutta lähinnä silloin kun on yhteydessä sellaiseen viranomaiseen joka ei ole tottunut toimimaan toimittajien kanssa, niin silloin törmää aivan yllättäviin ongelmiin itsestään selvissäkin asioissa.

Ongelma ei ole pelkästään viranomaisen osaamisessa.

Tämä on mielestäni yksi suomalaisen toimittajakunnan heikkoja kohtia. Julkisuuslakia ei tunneta eikä osata käyttää. Yllättävän usein toimittaja tyytyy siihen, mitä viranomaiset suullisesti heille sanovat – sen sijaan että he pyytäsivät kaikki asiakirjat nähtäväksi jolloin kuva saataisi olla vähän toisenlainen.

Tiitisen listaa Reinboth on ilmoittanut aikovansa kysellä suojelupoliisilta vielä silloin tällöin. Suojelupoliisin salassa pidettävien asiakirjojen salausaika on 60 vuotta, josta nyt on kulunut jo 20. Tutkijoille tiedot voidaan antaa jo 25 vuoden kuluttua.

Kyllä tässä alkaa olla jo ne ajat, että sen voisi julkistaa.

Irak-vuodon salasanomat

Joulukuussa 2002 pääministeri Paavo Lipponen (SDP) teki valtiavierailun Washingtoniin ja tapasi Yhdysvaltain varapresidentti Dick Cheney ja presidentti George W. Bushin. Keskustelussa tiedotettiin käsitellyn Irakin tilannetta, terrorismin vastaista sotaa, Naton laajentumista ja Turkin EU-jäsenyyttä. Washingtonin Suomen suurlähetystö lähetti salasanomia ulkoasiainmi-

nisteriöön liittyen Lipposen vierailuun ja Irakin tilanteeseen. 6.3.2003 eduskuntavaalien vaalitentissä Anneli Jäätteenmäki (kesk) syytti Paavo Lipposta Suomen viemisestä mukaan ns. halukkaiden koalitioon eli Irakin sotaa tukevien maiden joukkoon. Kohu käynnistyi, kun suurlähetystön asiakirjat 10.3.2003 vuodettiin *Ilta-Sanomille* ja *Iltalehdelle*, jotka julkaisivat niistä useita artikkeleita. Huhtikuussa 2003 Jäätteenmäki nimitettiin pääministeriksi ja samoihin aikoihin paljastui hänen saaneen Irak-tietonsa ulkoasiainministeriön salaisista asiakirjoista presidentin silloiselta neuvonantajalta Martti Manniselta. Tieto johti Jäätteenmäen eroon pääministerin tehtävistä kesäkuussa 2003 ja oikeuskäsittelyyn, jossa hänet todettiin syyttömäksi yllytykseen ja avunantoon virkasalaisuuden rikkomisessa. Martti Manninen tuomittiin virkasalaisuuden rikkomisesta. *MTV3:n* toimittaja Jarkko Sipilä pyysi kopioita suurlähetystön salasanomista ulkoasiainministeriöltä elokuussa 2003.

Kysehän oli näistä niin sanotuista *Jäätteenmäki*-papereista, jotka aikanaan silloin maaliskuussa 2003 oli vuodettu *Ilta-Sanomille* ja *Iltalehdelle*. Kokeilimme sitten lähinnä julkisuuslain kautta, että olisiko tällaisella vuodolla voinut olla merkitystä sille, että salassapitoa voitaisiin tulkita eri tavalla. Lopulta tietysti kävi ilmi, että ei ollut.

- Jarkko Sipilän tekemän tietopyynnön kohteena olivat Washingtonin Suomen suurlähetystön kolme ulkoasiainministeriölle lähettämää salasanomaa joulukuussa 2002 ja maaliskuussa 2003. Salasanomat käsitelivät pääministeri Paavo Lipposen vierailua Washingtonissa, Yhdysvaltojen puolustusministeriön apulaispuolustusministerin sijaisen Ian Brzezinskin näkemyksiä Yhdysvaltojen ja Euroopan suhteista sekä Irakin tilannetta.
- Ulkoasiainministeriön toiminta keskittyy ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan, kauppapolitiikkaan ja kehityspolitiikkaan sekä ulkopoliittisesti merkittäviin kansainvälisiin asioihin ja yleensä kansainvälisiin suhteisiin.

Toinen tietopyynnön peruste oli, että ulkoministeri Erkki Tuomioja oli

11.5.2004 arvioinut Turun Sanomille, että asiakirjojen esiintulo ei heikentänyt Suomen ja Yhdysvaltojen välisiä suhteita.

Toimittaja Sipilä lähestyi ulkoasiainministeriötä ensin puhelimitse ja vasta sen jälkeen kirjallisella tietopyynnöllä. Hän ei tietoja pyytäessään yleensä sen tarkemmin selitä tietojen käyttötarkoitusta, vaan pyytää niitä toimittajan ominaisuudessa.

Pyysin ensin suullisesti puhelimitse kopioita. Silloinen tietohallintojohtaja Favorin kieltäytyi antamasta niitä. Sitten esitin tietopyynnön kirjallisesti. Pari viikkoa myöhemmin sain kielteisen päätöksen ja sen jälkeen valitin siitä KHO:oon.

Yhteydenpitoa viranomaisen ja toimittaja Sipilän välillä ei tapahtunut oikeusprosessin käynnistyttyä, vaan ”keskustelua” käytiin hallinto-oikeudelle esitettävien valitusten, lausuntojen ja vastaselvitysten muodossa.

Viranomainen perusteli kieltäytymistään julkisuuslain 24 pykälän 1 momentilla, jonka mukaan ”Suomen edustustojen poliittiset tilannearvioinnit, poliittisista tai taloudellisista suhteista toisen valtion kanssa käytyjä neuvotteluja koskevat asiakirjat ja ulkoasiainhallinnon alaan kuuluvat salakirjoitetut viestit” ovat salassa pidettäviä asiakirjoja, jollei asianomainen ministeriö toisin päättä. Ministeriön kannan mukaan pyydetty asiakirjat olivat salassa pidettäviä niiden osittaisesta julkistumisesta huolimatta.

Sipilä esitti korkeimpaan hallinto-oikeuteen tekemässään valituksessa, että ministeriön ilmoittama julkisuuslain pykälä on harkinnanvarainen, ja että eduskunnan perustuslakivaliokunta on korostanut salassapitosäännösten suppeaa tulkintaa. Lisäksi hän vetosi siihen, että kun kyseiset asiakirjat olivat jo osittain olleet julkisuudessa iltapäivälehdistön käsittelyssä, niiden salassapitointressin voitiin katsoa heikentyneen. Antamassaan vastalausunnossa ministeriö totesi, että julkistamisen peruste ei voi olla se, että osia asiakirjoista on julkaistu ilman ministeriön suostumusta ja että harkinta ei muuta salauspäätöstä.

Tuomiojan lisäksi myös Paavo Lipponen itse otti kantaa asiakirjojen julkisuuteen 3.10.2003 *Apu*-lehden artikkelissa. Hänen mielestään presidentti Bushin kanssa käydyissä keskusteluissa ei ollut mitään salattavaa, vaan salainen-leima oli ulkoasiainministeriössä lyöty rutiininomaisesti papereihin. Toimittaja Sipilä toimitti Lipposen kannanotosta lisäselvityksen korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Tuomiojan ja silloisen pääministeri Lipposen kannanotoilla ei ollut kuitenkaan mitään merkitystä oikeuden päätökseen, mikä ei sinänsä yllätä ollenkaan. Muistan kyllä sen, ettei siinä niin hirvein suurin toivein liikkeellä oltukaan kun kyse oli ulkoministeriön asiakirjoista. Taitaa olla sillä tavalla, että Suojelupoliisi on Suomen salaisiin instanssi ja UM taitaa olla siinä sitten kakkonen. Ainakin näiden voittaminen julkisuuskiistassa KHO:ssa on liki mahdotonta. KHO uskoo aina, kun esiin nousee "suhteet voivat vaarantua" -jokerikortti.

Korkein hallinto-oikeus päätti, että julkisuuslain 24 pykälän 1 momentin salaussäännös pätee, eikä asiakirjojen tietojen esittämisellä julkisuudessa ole vaikutusta asian tulkintaan. Perusteluna esitettiin momentin sisältävän vahinkoedellytyslausekkeettoman salassapitosäännöksen, jolloin salassapitovelvollisuus on riippumaton asiakirjan antamisesta johtuvista tapauskohtaisista vaikutuksista. Sipilä myöntää, että päätös harmitti.

Ainahan se on pettymys kun häviää, mutta ei se niin kuin yllättänyt. Sehän siinä oli, kun katsoo näitä lausuntoja, tämä keskeinen ristiriita, mihin me vedottiin eli että mitä nämä poliitikot sanoivat siitä, että ne [asiakirjat] eivät olleet hirveän salaisia. Mutta ministeriössä ilmeisesti sitten ehkä periaatteellisista syistä tulkittiin sitä sitten toisin.

Asiakirjojen osittaisen julkistumisen epäoleellisuus julkisuusarvioinnissa ei sen sijaan jättänyt mitään hampaankoloon:

Kun jotakin on vuodettu, niin ei koskaan saada tietää, mitä siinä on jätetty vuotamatta.

Kaiken kaikkiaan Sipilä arvioi puolentoista vuoden prosessia tietojen julkisuuden selvittämisessä vaivan arvoiseksi.

Onhan niissä tietopyynnöissä aina joskus voitettukin - paitsi Supoa tai UM:ää vastaan - ei sitä koskaan tiedä. Vaikka joskus, kun selvästi huomaa, että viranomaisessa ei ymmärretä julkisuuslakia, niin silloin saattaa se kirjallinen tietopyyntökin tehot ja sitä kautta saadaan ne asiakirjat. Ja joskus mennään sitten korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Mutta sanotaan niin, että eihän jokaisesta kielteisestä asiakirjapyyntövastauksesta kannata mennä KHO:oon. Siinä täytyy olla jotain periaatteellista tai rakenteellista juttua ja kyllähän se harkintakin siinä aina on, että pitää olla jonkinlainen mahdollisuus voittaa. Että jos

tietää jo etukäteen, että häviät jutun, niin eihän niistä kannata lähteä edes kiistelemään. Puhutaan vaikka jostain poliisin menetelmistä, jotka selkeästi ovat julkisuuslain nojalla salattuja. Jonkin näköinen edes pienikin voiton mahdollisuus pitää olla ja tässä se nyt lähti siitä, että poliitikot olivat itse puhuneet, että näissä asiakirjoissa ei ole mitään salattavaa.

Suomen Pankin kalliit aineistot

Eurooppalainen talous- ja rahaliitto EMU luotiin osana Maastrichtin sopimusta helmikuussa 1992. Euroopan keskuspankki perustettiin kesäkuussa 1998, minkä jälkeen valuuttojen muutos euroon aloitettiin. Tässä yhteydessä kansallisten keskuspankkien asema muuttui, kun kotimaisen keskuspankin sijasta rahapolitiikkaa alkoi hoitaa eurojärjestelmä. Muutokseen liittyen *Yleisradion* MOT-ohjelmassa työskennellyt toimittaja Ari Korvola teki tietopyynnön Suomen Pankkiin erilaisista asiakirjoista, joiden perusteella oli tarkoitus selvittää pankin johtokunnan toimintaa.

1990-luvun lopullahan oli keskustelua nimenomaan Suomen Pankin tehtävistä ja siitä, minkälainen vallan käyttäjä se loppujen lopuksi on. Sittemmin kun Suomi oli liittymässä EMUun ja EKP:hen, niin julkisuudessa arvioitiin, että Suomen Pankilta vähenisivät tehtävä, pysyykö pankin organisaatio yhtä laajana vai ruvetaanko sitä supistamaan. Syyt miksi minä ryhdyin juttua tekemään olivat ensinnäkin se, että halusin selvittää mitä nämä Suomen Pankin johtokunnan jäsenet työksensä oikeasti tekevät, onko niillä tarpeeksi hommia. Toiseksi lähdin testaamaan, olisiko tästä uudesta julkisuuslaista millaista apua tiedonhankinnassa.

- Suomen Pankki on Suomen keskuspankki, kansallinen rahaviranomainen sekä Euroopan keskuspankkijärjestelmän ja eurojärjestelmän jäsen. Sen tehtäviin kuuluvat rahapolitiikka, rahoitusmarkkinat, pankkitoiminta ja rahahuolto. Lisäksi Suomen pankki tekee tutkimusta ja tuottaa tilastoja.
- Ari Korvolan tietopyynnön kohteena olivat Suomen Pankin asiakirjat, jotka koskivat muun muassa pankin edustustilojen varaus- ja käyttötietoja, edustusautojen ajopäiväkirjoja ja johtokunnan jäsenten matkalaskuja.

Toimittaja Korvola teki ensimmäisen tietopyynnön vuonna 2000 Suomen Pankin kirjaamoon. Hän ei yleensäkään erikseen perustele tie-

topyynnön tarkoitusta. Hänet kuitenkin kutsuttiin Suomen Pankkiin selittämään tarkemmin pyynnön syitä.

En ole kauheasti tietopyynnön syitä yleensä selitellyt, kun laki ei mitään selittämistä vaadi. Jouduin siinä yhteydessä kuitenkin jopa käymään paikan päällä siellä pankissa kertomassa mitä tietoja haluan. En niitä sitten kuitenkaan saanut. Itse asiassa vastaanotto oli vähän ynseä, että tietoja ei saa. Juttu täytyi tehdä sitten vaan muutoin näkyvissä olevista asioista, sellaisista, jotka eivät olleet Suomen Pankin päätettävissä.

Kieltäytyminen tietojen luovuttamisesta tehtiin virallisena päätöksenä.

He käsittelivät tietopyynnön muistaakseni ihan johtokunnassa, ja sieltä tuli, olikohan se Louekosken allekirjoittama päätös. Lähtökohta oli se, että pyydetyt tiedot olivat pankin toiminnan kannalta sellaisia lain suojaamia tietoja, joita ei voitu antaa. He vetosivat muistaakseni samaan lakiin, kun millä itse olin asiakirjoja pyytänyt. Että nimenomaan näitä papereita ei tämä julkisuuslaki koske.

Lain lisäksi Suomen Pankki perusteli kieltäytymistään turvallisuussyillä.

Suomen Pankki väitti, että kyse oli pankin ja Suomen turvallisuudesta. Jos siellä on esimerkiksi EKP:stä käymässä vieraita, heidän turvallisuutensa vaarantuu, jos joku pystyy katselemaan asiakirjoista, missä he ovat olleet. Esimerkiksi ajopäiväkirjat olivat salaisia ihan sen takia, että sieltä paljastuu se reitti, mitä tietä pitkin joku EKP:n johtaja oli kuljetettu pankkiin. Eihän siellä mitään sellaisia tietoja tietenkään ollut, siellä oli vaan merkintä "lentokenttä-Suomen Pankki". Mutta tällaisia nämä verukkeet olivat. Itseäni nauratti, että ajopäiväkirjasta voi joku terroristi mennä lukemaan jälkikäteen, vuosia myöhemmin, että aha, se johtaja on ollut tuolla ja mennä ammuskelemaan sitten sinne kadulle.

Vähistä pankilta saamistaan tiedoista huolimatta Korvola teki MOT-ohjelmaan Suomen Pankista jutun, lähinnä pankin kielteisestä asenteestaan tietojen luovuttamiseen. Korvola valitti päätöksestä myös hallinto-oikeuteen ja edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Käsittely kesti kaksi vuotta, ja päätös oli lopulta toimittajalle myönteinen.

Kun se päätös tuli sieltä korkeimmasta hallinto-oikeudesta, niin sain sitten taas kutsun Suomen Pankkiin. Ideahan oli, että saisin mennä heidän arkistoonsa ja itse käydä siellä läpi joitakin kuitteja ja asiakir-

joja. Ja niin kuin kaikissa muissa virastoissa, missä olin tähän tapaan törmännyt aikaisemmin, vierailu oli järjestetty niin, että mennään pie-
neen sivuhuoneeseen ja sinne tuodaan rullakoittain tavaraa, että toi-
mittaja on hyvä ja katsoo vaan.

Mutta nämä olivatkin sitten sellaisia tietoja, joista en ollut kiinnostu-
nut. Ihan sellaisista arkipäiväisistä pikkuasioista, enkä tosiaan tarvin-
nut niitä. Mitä ajoin takaa, oli ihan sellaisia konkreettisia asioita, että
missä he ajelevat niillä mustilla virka-autoillaan, että pääsen näkemään
sitä ajankäyttöä. Ja keitä he tapaavat näissä lukuisissa edustustiloissaan
ja näin pois päin, että mitä siihen päivään kuuluu. Tätä kautta halusin
lähestyä sitä johdon toimeliaisuutta, että mihin he aikansa käyttävät.

Sitten tietojen luovuttamisessa esille nousi raha.

Pankissa oli erilaista johtajaa ja virkailijaa, jotka sanoivat, että tämä
sinun pyyntösi on huomattavan laaja. Meidän on pakko kyllä tähän
suostua, mutta tietopyyntö täytyy yksilöidä. Se ei voi olla tällainen
massapyyntö, vaan sen täytyy rajata koskemaan yksittäisiä asiakirjoja.
Jos ei toimita, pyynnön toteuttaminen maksaa. Summa oli ihan reilu,
muistan että yli 100.000 silloista markkaa. Oivalsin, että tässä yrite-
tään pelotella nyt minut pois täältä. Eihän tuollaisia rahoja millään
firmalla ole.

Suomen Pankki oli perustellut hinnoitteluaan seuraavasti:

Kun arkistosta haetaan joku pyytämäni asiakirja, se täytyy kopioida ja
tutkia vielä erikseen, että onko se nyt varmasti julkinen ja ovatko kaik-
ki osat julkisia. Joten se täytyy lukea tarkkaan ja siitä syntyy pankin
henkilökunnalle kustannuksia, jotka tiedonpyytäjä sitten maksaa.

Yleisradio ja Korvola päättivät kuitenkin pelata pelin loppuun saakka.

Rajasin tietopyynnön niin, että otin satunnaisotannalla jonkin päivän
sieltä ja jonkin toisen täältä, ja jonkin asiakirjan tuolta. Ajopäiväkirjat
sain sellaisenaan. Ja tämän hinta oli sitten 34000 markkaa. Se oli heille
kova suuri yllätys, kun sanoin silmää räpäyttämättä, että me makse-
taan: "Selvä. Pomo lupasi, että maksetaan". Vein rahat satasen seteleinä
sinne Suomen Pankkiin. Se oli osa dramaturgiaa siinä ohjelmassa. Ja
sitten ne asiakirjat saatiin.

Toimittaja ei kuitenkaan aikonut hyväksyä maksua lopullisesti, vaan
valitti hinnoittelusta eduskunnan oikeusasiamiehelle. Suomen Pankki

esitti vastalausunnossaan, että ”johtokunnan näkemyksen mukaan tällainen tariffipolitiikka on täysin sopusoinnussa julkisuuslain julkisuus- ja yleisöpalvelutavoitteen kanssa”. Yleisradio oli erimieltä, sillä maksujen nähtiin olevan kohtuuttomia tv-maksujen maksajille. Eduskunnan oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio totesi päätöksessään, että ”sanavapauden ja julkisuuden toteutumisen kannalta asiakirjoista perittävillä maksuilla on suuri merkitys”. Oikeusasiamies otti myös kantaa asiakirjojen luovuttamiseen huomauttamalla, että viranomaisella on velvollisuus järjestää tietohallintonsa siten, että asiakirjat ovat vaivattomasta löydettävissä ja annettavissa pyytäjälle. Viranomaisen on asiamiehen mukaan myös varauduttava laajoihinkin asiakirjapyyntöihin. Vaikka Suomen Pankkia ei päätöksessä suoraan velvoitettu palauttamaan perimäänsä maksua, se palautti rahat Yleisradiolle.

Kyllä Suomen Pankki ihan sen päätöksen perusteella ne rahat palautti. Ei ne siitä sen enempää rettelöineet.

Toimittaja Korvola pitää prosessia hyödyllisenä julkisuuslain koetinkivenä. Lain avulla toivotut tiedot lopulta saatiin perinteisesti salaperäisenä pidetyltä Suomen Pankilta.

Piti koetella rajoja ja uutta lakia, että toimiiko se. Ja kyllähän sieltä todella mielenkiintoista tietoa saatiinkin. Ymmärrän kyllä, miksi sitä tietoa ei olisi mielellään annettu. Sieltähän paljastui, että johtokunnan jäsenet harrastavat hirveän paljon hiihtoliiton asioitten hoitamista virka-aikana, työaikana käytiin kampaajalla ja erilaisissa harrastuksissa. Se oli sellaista normaalia ihmisten elämää, jota muut ihmiset tekevät vapaa-aikanaan, mutta Suomen Pankissa sitä tehtiin työaikana ja pankin kuljetuksilla ja varoillakin osittain.

Suomen Pankkihan oli historiallisesti ollut sellainen linnake, että tänä päivänä sitä on vaikea enää ymmärtääkään. Eli jos siihen linnakkeeseen sai murtuman ja sieltä tirauksen jotain tietoa, niin se eräällä tavalla rohkaisi koko ammattikuntaa, että se uusi laki todella puree ja toimii, kun se on työkaluna tällaiseenkin pystynyt. Eihän sieltä mitään pankkialaisuuksia saatu, mutta enhän minä sitä hakenutkaan, vaan aineksia arkipäiväiseen keskusteluun. No sittemminhän sieltä johtokunnan jäsenten määrää jopa vähennettiin.

Kissaa ja hiirtä YTL:n kanssa

Vuonna 2002 MTV3:n toimittajat Riitta Snellman, Hanna Ruokangas ja Jarkko Sipilä pyysivät ylioppilastutkintolautakunnalta tietoja ylioppilastutkintorekisteristä sähköisessä muodossa. Tarkoituksena oli selvittää eri koulujen oppilaiden menestymistä ylioppilaskokeissa. Pyydetty tiedot koskivat koulun nimeä, oppilaan äidinkieltä, sukupuolta, pistemääriä pakollisissa aineissa sekä tietoa tutkinnon hyväksymisestä tai hylkäämisestä. Sipilän mukaan idea tietopyynnöstä saatiin ulkomailta.

- Ylioppilastutkintolautakunta vastaa ylioppilastutkinnon johtamisesta, järjestämisestä ja toimeenpanosta sekä kehittää ylioppilastutkintoa yhteistyössä opetushallituksen kanssa. Opetusministeriö nimeää lautakunnan kolmeksi vuodeksi kerrallaan.
- Riitta Snellmanin, Hanna Ruokangan ja Jarkko Sipilän tekemän tietopyynnön kohteena oli ylioppilastutkintolautakunnan hallinnoima ylioppilastutkinnon suorittaneiden tulosluettelo.

Tutkivan journalismin konferenssissa 2001 Kööpenhaminassa eräs hollantilainen toimittaja kertoi, että heillä oli tutkittu lukioiden välisiä eroja. Aloimme itsekin miettiä, miten eroja voitaisiin mitata Suomessa. Pohdimme, että ylioppilastutkinto on ainoa valtakunnallinen koe, ja sitä käytetään yliopistoiden pääsykokeissa, ja lisäksi ylioppilastulokset ovat julkisia. Lisäksi sitä itse asiassa aika isoa tietomassaa on helppo käsitellä koneella ja etsiä siitä uutta tietoa. Näimme, että tätä kautta siihen tulokseen on mahdollista ja jopa aika helppoa päästä.

Tietopyyntö tehtiin ensin suullisesti huhtikuussa 2002. Toukokuun puolivälissä MTV3:n työryhmä esitti kirjallisen pyynnön tietojen saamisesta konekielisenä.

Keväällä 2002 teimme päätöksen, että tämä juttu tehdään, huhtikuussa otettiin yhteyttä ylioppilastutkintolautakuntaan. Se ilmoitti kuitenkin heti, että tietoja ei suostuta luovuttamaan. Ylioppilastutkintolautakunta totesi, että kyllähän nämä tiedot ovat julkisia, niitä vaan ei anneta sähköisenä.

Ylioppilastutkintolautakunnasta kerrottiin, että tulosluetteloja säilytetään lautakunnan kansliassa, missä niihin on mahdollista tutustua. Kieltäytymisperusteissaan lautakunta lisäksi ilmoitti, että se piti lukioi-

den keskinäistä vertailua ylioppilastutkinnossa menestymisen perusteella liian yksipuolisena. Päätöksessään YTL vetosi opetusministeriön päätöksiin ja eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintöihin, joiden mukaan arvioitaville ei saa aiheutua vahinkoa ja paremmuusjärjestykseen asettaminen tai heikotasoiseksi leimaaminen ei saa tapahtua yksipuolisin perustein.

YTL:n perustelut olivat kummalliset. Ei viranomainen voi kieltäytyä antamasta julkisia tietoja sillä perusteella, ettei se pidä toimituksen tavasta analysoida niitä. Kesäkuussa 2002 suuntasimme neljän toimittajan voimin Suvilahdentielle Helsingin Sörnäisiin, missä tietoja säilytettiin yhden teollisuuskiinteistön kuudennessa kerroksessa. Keräsimme sellaiset *basic-tiedot* pakollisista aineista ihan käsin. Näitä ylioppilaskirjoittajahan on vuosittain noin 30.000. Silloin me vielä siirrettiin tiedot paperilapuille hirveästä *bluntasta*. Ne olivat sellaisia A3:sen levyisiä, avoimen aikakauslehden kokoisia leveitä liuskoja, millä oli jokaisen oppilaan tulokset ja siitä sitten poimittiin ne oleellimmat tulokset. Työ vei neljältä toimittajalta viikon. Selvisi että koulujen tuloksissa oli merkittäviä eroa ja tiedot julkaistiin suurin piirtein juhanuksena. Ja siitähän tuli sitten aikamoinen kohu silloin.

Elokuussa 2002 Jarkko Sipilä ja hänen kollegansa Hanna Ruokangas valittivat ylioppilaslautakunnan kielteisestä päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Tämä osoittautui virheeksi, joka aiheutti viivästyksen asian käsittelyyn.

Siinä YTL:n kielteisessä päätöksessä ei ollut valitusosoitusta ollenkaan. Meidän olisi tietysti pitänyt valittaa hallinto-oikeuteen, se oli meidän virhe. No KHO siirsi sen viran puolesta sitten Helsingin hallinto-oikeuteen, mutta siinä meni muutama kuukausi hukkaan. Keväällä hallinto-oikeus palautti jutun ylioppilastutkintolautakunnalle, että ette olleet tehneet oikeanlaista päätöstä, tehkää uusi.

Hallinto-oikeus palautti asian YTL:n uudelleen käsittelyyn, koska se ei ollut päätöksessään tehnyt arviota julkisuuslain perusteella. Hallinto-oikeuden mukaan opetusministeriön päätöksillä tai sivistysvaliokunnan mietinnöillä ei ollut asian kannalta merkitystä. Asia palautui ylioppilastutkintolautakunnalle uudelleen päätettäväksi toukokuussa 2003, jolloin uusi, kyseisen vuoden tuloluettelo oli jälleen julkaistu. Toimittajat päätyivät jälleen YTL:n tiloihin keräämään tietoja käsin paperisista tuloluetteloista ja julkaisivat juttuja lukioiden erojen syistä. Kesäkuussa vuorostaan YTL valitti hallinto-oikeuden päätöksestä.

Kun Ylioppilaslautakunta valitti hallinto-oikeuden päätöksestä KHO:een, oltiin kesässä 2003. Asian selvittämisessä kului koko seuraava vuosi. Käsitteley siellä KHO:ssa kesti kauan ja pohdimme, että onko tässä mitään järkeä. Ja taas keräsimme ne tiedot käsin. Nyt teimme sitten juttuja lähtötason eli lukion sisäänpääsytarvosanan merkityksestä, mistä nykyisinkin kokkataan.

Asian käsittely KHO:ssa kesti miltei kaksi vuotta, kunnes tammikuussa 2005 KHO vahvisti Helsingin hallinto-oikeuden päätöksen. Asia ei kuitenkaan lähtenyt etenemään ylioppilastutkintolautakunnassa toivotulla tavalla.

2005 tammikuussa KHO vahvisti hallinto-oikeuden päätöksen eli palautti asian ylioppilastutkintolautakuntaan uudestaan päätettäväksi. Ja sitähän ei kuulunut. Huhtikuussa kantelimme oikeuskanslerille siitä, että kansalainen on tällaisessa tilanteessa ihan onnettomassa tilanteessa. Jos viranomainen ei tee asiassa uutta päätöstä, meille ei jää mitään oikeussuojakeinoja. Kun huhtikuussa teimme tämän, niin seuraavassa kuussa YTL teki uuden kielteisen päätöksen.

Tällä kertaa YTL perusteli kieltäytymistään julkisuuslailla. YTL:n mukaan tutkintorekisteriin ei sisällynyt tietoja MTV3:n pyytämässä muodossa. Ja koska salassa pidettävät tiedot eivät ole erotettavissa julkisista, tietoja ei voitu luovuttaa. MTV3 valitti kielteisestä päätöksestä hallinto-oikeuteen viikko sen antamisen jälkeen toukokuussa 2005.

YTL:n uuden kielteisen päätöksen jälkeen lähdimme saman tien kierrokselle kaksi ja toukokuussa 2005 valittamaan hallinto-oikeuteen. Heti tämän jälkeen tuli päätös oikeuskanslerilta, että tällainen viivyttely ei ole lain vastaista. Meistä se oli aika huimaa. Että mitäs siinä siten voi kansalainen tehdä, jos tämän uuden päätöksen antamista ei ole mitään mahdollisuuksia kiirehtiä. Periaatteessahan se voidaan vaikka haudata. Sitä en tosin tiedä, oliko tämä kanslerille valittaminen kuitenkin sellainen asia, joka sai ne [YTL:n] tekemään sen päätöksen. No taas kerättiin tietoja käsin, ja nyt alkoi olla dataa jo useammalta vuodelta. Pystyimmekin sanomaan, että tuloksissa ei ollut tapahtunut hirveästi muutoksia vuosien välillä.

Tietojen käsin keräämiselle asetetut ehdot eivät kuitenkaan miellyttäneet toimittajia. Tämänkin suhteen ryhdyttiin toimenpiteisiin eli tehtiin valitus eduskunnan oikeusasiamiehelle kesäkuussa 2005.

Siinä oli taustalla pointti, että kun tuloluettelot tulevat julkisiksi toukokuun lopussa, niin YTL ei päästänyt meitä julkisiin tietoihin kuin

vasta parin viikon karenssiajan jälkeen. Meillä oli toki edelleen sinne YTL:ään viralliset keskusteluyhteydet. Totesimme kuitenkin, että käytetään tässä kaikkia mahdollisia keinoja, joita vain voidaan.

Käsittely eduskunnan oikeusasiamiehellä kesti yksitoista kuukautta ja päätös saatiin kesällä 2006. Eduskunnan oikeusasiamiehen kantana oli, että YTL:llä oli oikeus viivyttää tuloslistoihin tutustumista. Edeltävän talven mittaan myös hallinto-oikeuskäsittely MTV3:n tekemästä valituksesta edistyi sekä toimittajien antamien vastaselitysten että YTL:n tekemien lisälausuntojen muodossa. YTL perusteli kieltäytymistään edelleen salassa pidettävien tietojen erottamisen mahdottomuudella ja sillä, että MTV3:n pyytämien tietojen kokoaminen edellyttäisi uuden ohjelman rakentamista pyydetyn kaltaisen tulosteen valmistamiseksi.

Toimittajat päättivät, että tietojen käsin keräämisen on nyt loputtava. Pitäen mielessään YTL:n käyttämät perustelut he tekivät toukokuussa 2006 uuden tietopyynnön koko tuloslistan luovuttamisesta konekielisenä sellaisenaan, nimineen ja henkilötunnuksineen. Hallinto-oikeuden päätös valmistui reilun vuoden kuluttua valituksen tekemisestä kesäkuussa 2006 ja tuotti karvaan pettymyksen toimittajille. Hallinto-oikeuden mukaan ”julkisuuslaki ei edellytä viranomaista sellaisen rekisterin valmistamista, jota siellä ei ole ja jota se ei omassa toiminnassaan tarvitse”. Toimittajat eivät jääneet kuitenkaan tuleen makaamaan.

Sitten tuli shokki hallinto-oikeudesta kesäkuussa 2006, että meille ei tarvitse tehdä niitä listoja. Hallinto-oikeus tulkitsi, että tässä pitäisi tehdä jotain uusia asiakirjoja. Meni kaksi päivää, niin paperit olivat juhannuksen alla KHO:ssa. Ja tätähän oli jo ennakoitu sillä tietopyynnöllä koko listasta.

Tässä vaiheessa tietopyyntötaistelu sai kuitenkin uuden käänteen, sillä MTV3 oli onnistunut hankkimaan myyräkseen toimittajille myönteisen ylioppilastutkintolautakunnan jäsenen.

Oli yksi jäsen, jonka kautta saimme - ei nyt niinkään mitään salaista tietoa - mutta vähän tietoa niistä fiiliksistä, mitä siellä [YTL:ssä] oli. Me voimme kertoa tästä sen vuoksi, että hän itse kirjoitti ihan julkiset lausunnot näihin [oikeuden valituksiin] ja eriaivät mielipiteet ylioppilastutkintolautakunnan kokouksiin.

Ylioppilastutkintolautakunta antoi toiseenkin tietopyyntöön kielteisen vastauksen. Aiemmin käyttämiensä perustelujen lisäksi YTL katsoi, että tulosluettelon sisältävässä rekisterissä on salassa pidettäviä, koodimuotoisia tietoja ylioppilaskokelaiden terveydentilaan, vammaisuuteen yms. liittyvistä puoltolauseista. MTV3 ei tyytynyt viranomaisen antamaan päätökseen, vaan valitti myös toisesta tietopyynnöstään syyskuussa 2006 hallinto-oikeuteen. Meneillään oli siis samanaikaisesti kaksi oikeusjuttua, yksi valitus ensimmäisestä tietopyynnöstä korkeimmassa hallinto-oikeudessa ja toinen toisesta tietopyynnöstä Helsingin hallinto-oikeudessa. Mutta nyt apuna oli ylioppilaslautakunnan myyrä.

Tämä myyrä kirjoitti eriäviä mielipiteitä myös siihen tietopyyntö ykköseen, joka eteni KHO:ssa. Siihen tuli siis YTL:n sisältä lausuntoja, joissa oltiin samaa mieltä kuin me. Me pidettiin sitä itse asiassa melkoisen tärkeänä tämän homman kannalta. Sitä myyrää ei sitten valittu enää jatkokaudelle sen vuoden lopussa.

Ensimmäisen tietopyynnön käsittely korkeimmassa hallinto-oikeudessa johti katselmukseen ylioppilastutkintolautakunnan tiloissa toukokuussa 2007. Katselmuksessa pyrittiin selvittämään rekisterin sisältöä, sen ylläpito-ohjelman toimintaa ja millaisia asiakirjoja rekisteristä pystytään sähköisesti tuottamaan. Vajaan kuukauden kuluttua KHO antoi päätöksensä, jolla se oikeutti MTV3:n saamaan ensimmäisellä tietopyynnöllä pyytämänsä tiedot. Muutamaa kuukautta myöhemmin, syyskuussa 2007, Helsingin hallinto-oikeus teki päätöksen toista tietopyyntöä koskevasta valituksesta KHO:n linjaa noudatellen. MTV3 oikeutettiin saamaan tulosluettelon tiedot sähköisessä muodossa pois lukien koodimuodossa merkityt ylioppilaskokelaiden terveydentilaa, sairautta, vammaisuutta tai lukihäiriöisyyttä yms. koskevat tiedot. Tällä kertaa YTL päätti noudattaa päätöksiä.

Siihen mennessä, kun saimme viimeisenkin päätöksen, viisi ja puoli vuotta oli mennyt koko tähän prosessointiin. Tavallaan hölmöintähän tässä oli ollut se, että kyse oli viranomaisten taholta vain hidastelusta, ja oikeusprosessin hitauden takia ne aika kauan pystyivät asian ratkeamista myös viivyttämään. Että jos yksi julkisuusprosessi on periaatteessa kolme kertaa KHO:ssa - tosin ensimmäisen kerran meidän omasta virheestä - neljä kertaa Helsingin hallinto-oikeudessa, kerran oikeuskanslerilla ja kerran oikeusasiamiehellä, niin asiakirjojen julkisuus ei kyllä toteudu

laissa säädetyllä tavalla. Varsinkin kun lain mukaan tieto määrittää sen, onko jokin asia salainen, ei se tiedon muoto. Sitä emme missään vaiheessa ymmärtäneet, että miksi tiedot ovat julkisia paperilla, mutta ei-julkisia konekielisenä.

Periaatteellinen ongelma tässä on myös jutun palauttaminen oikeuslaitoksesta viranomaisen ratkaistavaksi uudestaan, kun viranomainen on tehnyt päätöksessään virheen käyttämissään lainkohdissa ja niiden perusteluissa. YTL ei varmaan tehnyt sitä tahallaan, mutta tällaisella tempulla viranomainen voi viivyttää julkisuusprosessia pari vuotta. Hallinto-oikeudessa pitäisi pystyä tekemään varsinainen asiapäätös jo ensimmäisellä kierroksella.

Pitkään kestäneestä oikeusprosessista ja tietoluovutusten viivästymisestä huolimatta Sipilä arvioi taistelun YTL:ää vastaan kuitenkin kannattaneen.

Totta kai se kannatti, mutta kun lopputuloksen olisi pitänyt olla jo alusta lähtien selvä, niin jälkepäin kaikki tuntuu vähän eriskummalliselta. Mietimme, voiko tämä oikeasti mennä näin että viranomainen, joka ei halua antaa julkisia tietoja, pystyy jarruttamaan tiedonsaantia systeemin kautta. Niistä tiedoista, mitä sieltä YTL:stä nyt saadaan, näkee huomattavan paljon enemmän kuin siitä alkuperäisestä käsin kerätystä tiedosta. KHO:n keskeinen päätös tässä oli, kun se katsoi, että tällainen tiettyjen tietojen, esimerkiksi nimien, poistaminen ei ole uuden listan tuottamista, vaan olemassa olevan listan käsittelyä. Sinänsä lopputulos oli julkisuuden kannalta hyvä. Uskon, että tämä on massiivisin julkisuus-taistelu, mitä ikinä on Suomessa käyty.

MTV3:n julkisuustaistelu YTL:ää vastaan jatkuu kuitenkin yhä. Tällä kertaa ongelma liittyy luovutettujen aineistojen laskuttamiseen ja siihen, kenelle pitäisi maksaa.

Nyt tällä hetkellä on menossa yksi jatkovalitus hallinto-oikeudessa. Se on jatkunut, koska YTL laskuttaa 500 euroa tietojen toimittamisesta mutta ilmoittaa, että meidän tulee lisäksi neuvotella asiassa Tieto Finlandin kanssa. Tieto Finland laskutti meitä siis lisäksi ihan omien taksojensa mukaisesti. Eli tavallaan kaksi yksityistä yritystä, MTV ja Tieto Finland neuvottelevat siitä, että miten saadaan viranomaisten julkinen asiakirja, siis ne julkiset tulostiedot konekielisinä. Tultiin siis siihen, että mitä luovutettavat tiedot MTV3:lle maksavat. Siitä on nyt menossa prosessi hallinto-oikeudessa, koska meidän mielestä julkisuuslakiin ja valtion maksuperustelakiin on nimenomaan tehty tiettyjä leikkureita sen tueksi, että asiakirjojen julkisuutta ei pystytä vesittämään hinnoittelemalla asiakirjat liian kalliiksi.

Saapa nähdä, minkälaisia päätöksiä sieltä sitten joskus tulee. Ja varmaan mennään KHO:een puolin tai toisin. Kiista ei ole ihan helppo juttu oikeuslaitokselle. Tämä on mielenkiintoinen ennakkopäätös juuri sen vuoksi, kun koko ajan viranomaistoimintaa ulkoistetaan, että siirtykö tiedonsaanti sitten tuota kautta käytännössä julkisuuslain, ainakin niiden maksuperusteiden ulottumattomiin.

Kuka sai Tekesin rahat

Vuonna 2009 *Tekesin* rahoituksen määrä oli 579 miljoonaa euroa. Tästä rahoituksesta 343 miljoonaa euroa kohdistui yritysten tutkimus- ja innovaatiotoimintaan ja 236 miljoonaa euroa yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja tutkimuslaitosten julkiseen tutkimukseen. Vuonna 2002 toimittaja Ari Korvola halusi selvittää mitkä yritykset Tekesin silloisesta noin 200 miljoonan euron potista yritystukea oikeastaan saivat.

- Tekes eli Teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus rahoittaa yritysten, yliopistojen, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten tutkimus- ja kehitysprojekteja ja innovaatiotoimintaa. Alueelliset ELY-keskukset toimivat osana Tekesin verkostoa. Tekes kuuluu työ- ja elinkeinoministeriön alaisuuteen.
- Ari Korvolan tekemän tietopyynnön kohteena olivat Tekesin yritys- ja yhteisörahoitusta koskevat tiedot

Halusin tietää, mihin ne Tekesin rahat oikein menevät. 1990-luvulla kun lamaa torjuttiin rahoitusmäärät nimittäin kasvoivat huomattavasti, kun valtion yhtiöitä myytiin ja rahat ohjattiin sitten Tekesille. Mielestäni ne olivat hulppeita summia, oliko se jotain 600 miljoonaa markkaa, joka vuosittain pistettiin yrityksiin. Kun se on eräällä tavalla veronmaksajien yhteistä rahaa, minua kiinnosti minkälaiset firmat sieltä saavat tukea. Ennakkotietona minulla oli, että niitä tukia saisivat kaikkein eniten Suomen suurimmat firmat ja halusin tutkia pitääkö se paikkansa. Minä ja moni muukin kollega oli pyytänyt näitä tietoja useasti aikaisemmin. Kukaan ei ollut vielä siinä vaiheessa keksinyt testata tätä uutta julkisuuslakia, että toimiiko se Tekesiin. Kaikki - minä itsenkin - olin tyytynyt siihen, että kun sanotaan, että niitä tietoja ei saada, niin ei sitten saada.

Koska julkisuuslakikaan ei sitä edellyttänyt, Korvola ei perustellut tietopyyntöään sen kummemmin. Hän rajasi tietopyyntönsä koskemaan vuosina 1998–2002 jaettuja yritys- ja yhteisötukia.

Olen tehnyt varsin paljon näitä tietopyyntöjä, ja ne ovat menneet hyvin sopuisasti eri viranomaisten kanssa. Siellä toisella puolella on lainoppineita ihmisiä ja kaikki on sujunut hyvin ammattitaitoisesti. Eivät he ole kyselleet, miksi ja mihin tietoja tarvitaan. Tämä sujuu vähän kuin tanssikuviot: te teette paperit siitä, että kieltäydytte antamasta tietoja, minä valitan niiden pohjalta hallinto-oikeuteen, te vastaatte, minä teen vastavastauksen ja sen jälkeen oikeus ratkaisee. Ei tässä ole mitään sellaista sisältöön liittyvää, että mihin tarkoitukseen tietoja tarvitaan. Siinä ei pohdita sitä, että miten tämä vaikuttaa imagoon, se on hyvin ammattimaista joka paikassa.

Tekes ei kuitenkaan suostunut luovuttamaan pyydettyjä tietoja, joten Korvola valitti asiasta Helsingin hallinto-oikeuteen.

He yksinkertaisesti linnoittautuivat sen taakse, että tiedot ovat liikesalaisuuksia. Sehän pistää toimittajat laajalti heti polvilleen. Koska tässä yhteiskunnassa liikesalaisuus menee hirmuisen monen asian ohitse, sitä ei pääse murtamaan. Mutta mikä on ja mikä tulkitaan liikesalaisuudeksi, sitä lähdettiin oikeudessa sitten vääntämään.

Asian käsittelyn ollessa kesken oikeudessa toimittajan ja viranomaisen välillä ei käyty paljonkaan keskustelua.

Ei me asiasta kovin paljon keskusteltu. Heidän mielestään oli vaan tavatonta, että joku pyytää tällaisia hyvin sensitiivisiä asioita, kuten liikesalaisuuksia. Että on kauhistuttavaa edes ajatella, että tällaisia annettaisiin julki. Voin tietenkin kuvitella, että se voi aiheuttaa heille lisää töitä ja ongelmia, jos kilpailija saa tietää, että joku muu yritys on saanut ilmaista rahaa. Mutta kyse on kuitenkin julkisista varoista.

Hallinto-oikeus edellytti ratkaisussaan, että Korvolalle luovutetaan hänen pyytämänsä tiedot maksetuista yritysrahoituksista vuosilta 1998 ja 1999. Tietojen ei katsottu kuuluvan yksityisen liikesalaisuuden piiriin tai aiheuttavan haittaa tuen saajien yritystoiminnalle. Tekes valitti hallinto-oikeuden Korvolalle antamasta myönteisestä päätöksestä edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen, joka kuitenkin säilytti hallinto-oikeuden päätöksen ennallaan. Kaikkiaan käsittely hallinto-oikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa kesti liki kaksi vuotta. Ajan kuluminen ei toimittaja Korvolaa sinällään harmittanut.

Koko kierros kestää vakiona yleensä pari vuotta. Mutta ei se haitannut

niin kauheasti. Kun näitä tv-juttuja tekee, niin mitään kiirettähän tietojen saamisella ei voi olla. Se on sellainen lataus siellä tulevaisuudessa, että joskus juttu syntyy ja joskus ei synny. Toimittajan kannalta myönteinen julkisuusratkaisu on kuitenkin hauska homma. Kun oikeuden päätös tulee, se on julkinen, joten kaikki muutkin tiedotusvälineet sen huomaavat. Tässäkin Tekes-tapauksessa Helsingin Sanomien toimittaja soitti ja kertoi että aikovat laittaa asiasta jutun lehteen. Vetosin kollegiaalisuuteen, että minä olen sentään metsästännyt ja riidellyt asiasta kaksi vuotta. Tein silloin töitä vielä freelance-pohjalla. Sitten minulle luvattiin, että saan pitää *skuuppini*, kun olen sen kerran rakennellutkin.

Tekes luovuttikin pyydetty tiedot, mutta vain osittain. Tekes oli ryhtynyt omatoimisesti tulkitsemaan korkeimman hallinto-oikeuden päätöstä ja luovutti todellakin vain päätöksessä mainitut vuosien 1998 ja 1999 yritysrahoitusta koskevat tiedot. Tekesin mukaan KHO ”ei ollut ottanut kantaa rahoitusmäärien julkisuuteen yleensä, vaan tässä tapauksessa vain mainittuihin, usean vuoden takana menneisyydessä olevia vuosia koskeviin rahoitustietoihin”. Tekes laski, että hallinto-oikeuden päätöksen antamisajankohdan perusteella vain kahta vuotta vanhemmat rahoitustiedot voidaan julkistaa.

Tekesiltä tuli tämä omatoiminen rajausta, että kahta vuotta tuoreempia tietoja ei anneta. Jutun pystyin kuitenkin joka tapauksessa tekemään näidenkin tietojen pohjalta. Niistä selvisi, että kaikkein isoimmat ja parhaiten menestyvät firmat saivat Tekesiltä suurimmat potit ja jopa avustuksia. Vastaavasti pienet firmat saivat korkeintaan murusia ja nämä murusetkin vielä vain lainana. Mielestäni siinä paljastui vielä sellainen hyvä veli -verkosto. Erilaiset järjestöt ja etuporukat saivat kaikenlaista innovaatiotukea.

Korvola valitti tietojen luovuttamisella asetetusta aikarajauksesta uudelleen Helsingin hallinto-oikeuteen. Valitustaan hän perusteli sillä, että viranomaisen ei voi omilla tulkinnoillaan loukata hallinto-oikeuksien tai korkeimman hallinto-oikeuden yksiselitteisiä päätöksiä ja muuttaa niitä omaksi edukseen. Lisäksi hän korosti sitä, että päätöksissä erikseen mainitut vuosiluvut johtuivat siitä, että pyydetty tiedot olivat päätöksentekohetkellä saatavissa vasta kyseisiltä vuosilta.

Tekes esitti vastaselvityksessään, että KHO:n päätös oli syntynyt niukan enemmistön perusteella, jolloin Tekes tulkitsee KHO:n hyväksyneen Tekesin näkemyksen rahoitustietojen salassapidon tarpeesta niiden strategisen merkityksen vuoksi, mutta katsoneen toisaalta, että

ajan kuluessa salassapidon tarve vähenee.

Helsingin hallinto-oikeus ei kuitenkaan taipunut Tekesin kannalle, vaan totesi, että ”pyydyt tiedot eivät ole hankekohtaisia tai muutoinkaan niin yksityiskohtaisia, että niiden julkitulo voisi heikentää asianomaisten yritysten ja muiden yhteisöjen asemaa markkinoilla”. Ajan kulumisella ei hallinto-oikeuden mukaan ollut ratkaisevaa merkitystä tietojen luovuttamisessa.

Kun hallinto-oikeudesta tuli päätös myös uudempien tietojen julkisuudesta, olin Tekesin päällikön, Saarnivaaran, kanssa yhteydessä. Sainoin, että: ”Okei, tämä peli on nyt tässä vaiheessa 3-0, Aiotteko te vielä jatkaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen?”. Että minulle se käy hyvin, mutta onkohan siinä mitään järkeä. Hän sitten vastasi, että kyllä se 3-0 taittaa riittää heille, ja että saat tietosi, jos niitä tarvitset.

Toimittaja Korvola pitää kolmesta oikeuskierroksesta huolimatta tiedon hankintaa kaiken vaivan arvoisena. Asiasta tehdyt jutut herättivät myös yleistä keskustelua.

Kyllä se kannatti. Tuli samalla testattua tätä julkisuuslakia, että kyllä se tällaiseenkin sitten puree. Pystyin esimerkiksi todentamaan sen, että Nokia oli vuosia saanut aina kaikkein eniten valtion ilmaista rahaa T&K-sektorilleen. Tämäkin tuli julkiseen keskusteluun, että onko tässä mitään mieltä. Jos Suomen parhain ja menestyvin yritys ei pysty itse hoitamaan tuotekehitystään, niin kuka täällä sitten siihen pystyy. Tosin viranomaisen rahoituspäätöksiin julkisuus ei vielääkään ole vaikuttanut yhtään mitään. Käytäntö on säilynyt ennallaan, mutta toiminta on nyt sentään läpinäkyvää.

Kuka tekee eläkepäätökset

Tarinatalo Oy:n toimittaja Simo Sipola pyysi eläkevakuutusyhtiö

Varma-Sammolta heidän asiantuntijalääkäreidensä nimitietoja Neloosen *Palaneen käry* -keskusteluohjelmaa varten vuonna 2000. Ohjel-

- Keskinäinen eläkevakuutusyhtiö Varma-Sampo (vuodesta 2004 Varma) on Suomen suurin työeläkeyhtiö ja sijoittaja, joka vastaa noin 850000 työntekijän, yrittäjän ja eläkkeensaajan eläketurvasta.
- Simo Sipolan tietopyynnön kohteena olivat Varma-Sammon henkilökätkerissä olevien asiantuntijalääkäreiden nimitiedot.

massa käsiteltiin eläkevakuutusyhtiöiden toimintaa.

Meillä oli muutamia asiakas- tai potilasesimerkkejä, joissa ihmiset olivat tulleet kaltoin kohdelluiksi eivätkä olleet saaneet omia papereitaan nähtäväksi. Se oli yksi osa. Toisekseen silloinen eduskunnan oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio oli vuonna 1999 pyytänyt STM:ää selvittämään miten toisen asteen muutoksenhakuelimet plus vakuutusosoikeus - joka on sitten korkein valituselin - ovat huolehtineet asiantuntijalääkäreidensä jääviydestä. Pyysimme ministeriön selvityksen nähtäväksi ja totesimme, että yllättävän moni vakuutusyhtiön sivu- tai päätoiminen asiantuntijalääkäri tosiaan myös silloin 1999 istui näissä eri lautakunnissa.

Asiaan liittyi myös Ihmisoikeustuomioistuimen linjaus 1990-luvun alusta.

Eurooppalaisen oikeuskäytännön mukaanhan asiantuntijalääkärin tulee olla täysin riippumaton. Ei ole hyvä, jos on pieninkin syytä epäillä, että vakuutusyhtiön tahto painaa muutoksenhaussa, jos asiantuntijalääkärit vetää tässä suhteessa vakuutusyhtiöihin piikkiin niitä suosituksia. Mutta se ei vaan suomalaisen eläkevakuutus päätöskäytäntöön eikä muuhunkaan vakuutusosoikeuskäytäntöön oikein ollut istunut vielä silloin. Tämä oli se tausta.

Ohjelmaa varten päätimme tehdä oman selvityksen ja pyytää kuudelta suurelta eläkevakuutusyhtiöltä heidän asiantuntijalääkäreidensä nimiä. Tarkoitus ei ollut julkistaa nimiä sinänsä, vaan tehdä niistä tilasto, eli ristiintaulukoida muutoksenhakuelimen asiantuntijalääkärit näiden vakuutusyhtiöiden antamien nimien kanssa ja katsoa kuinka monta ”kahden pallin” lääkäriä löytyy. Halusimme myös testata, oliko tämä oikeusasiamiehen pyytämä selvitys ja sen jälkeiset toimet vaikuttaneet millään tavalla siihen, että näitä ”kahden pallin” lääkäreitä olisi vähemmän kuin ennen.

Kaikki muut vakuutusyhtiöt luovuttivat asiantuntijalääkäreidensä nimilistat, mutta Varma-Sampo kieltäytyi. Toimittaja Sipola esitti tietopyyntönsä kirjallisesti ja perusteli pyyntönsä vetoamalla kahteen eri lakiin.

Tietosuojavaltuutetun toimiston sivuilta sain lomakkeen, jonka avulla pyysin henkilötietoja viranomaisen henkilörekisteristä julkisuuslain perusteella. Vetosin ennen kaikkea julkisuuslain 4 pykälän 2. momenttiin. Sen mukaan ”mitä viranomaisesta säädetään, koskee myös lain tai asetuksen taikka lain tai asetuksen nojalla annetun säädöksen perus-

teella julkista tehtävää hoitavia yhteisöjä, laitoksia, säätiöitä ja yksityisiä henkilöitä niiden käyttäessä julkista valtaa.” Ja tässä tapauksessa, kun eläkevakuutusyhtiöt tekevät päätöksiä eläkkeistä, niin se on julkisen vallan käyttöä. Voidaan siis katsoa, että ne ovat silloin julkisuuslain alaisia toimijoita.

Tässä tapauksessa henkilötietolaki oli tällaisenä tukevana lakina. Sen 8. pykälän 4. momentin mukaan ”oikeudesta saada tieto ja muusta henkilötiedon luovuttamisesta viranomaisen henkilörekisteristä on voimassa mitä viranomaisen asiakirjojen julkisuudesta säädetään”. Eli tavallaan näitä kahta lakia voidaan pallotella.

Varma-Sampo kieltäytyi tietojen luovuttamisesta ja vetosi joulukuussa 2000 antamassaan päätöksessä samaan julkisuuslain kohtaan kuin Sipilakin omassa tietopyynnössään.

Yhtiö vetosi sisäiseen määräykseen, joka perustui julkisuuslain 4.2 pykälään ja sen tulkintaan ja henkilötietolakiin eli ihan samoihin perusteisiin, mitä minäkin olin käyttänyt. Sen yhtiö suostui kuitenkin ilmoittamaan, että siellä työskentelee kahdeksan osa-aikaista lääkäriä, sekä lääkäreiden edustamat lääketieteen erikoisalajat. Eli firman mukaan riittää, kun lääkäreiden määrä kerrotaan. Mutta ihan normaali valitusosoitus päätöksestä löytyi. Ilmeisesti päätöksen tekijät tiesivät, että eläkevakuutusyhtiö on tässä tapauksessa julkista valtaa käyttävä taho.

Toimittaja Sipilä valitti päätöksestä Helsingin hallinto-oikeuteen käyttäen samoja perusteluja kuin tietopyynnössäänkin. Varma-Sampo kuitenkin muutti kieltäytymisperustetta hallinto-oikeuden selvityksensä. Yhtiö katsoi, että eläkevakuutusyhtiö ei ole henkilötietolain mukainen rekisteriviranomainen, jolloin asiantuntijalääkäreitä koskeva henkilörekisteri ei ole viranomaisen henkilörekisteri.

Lisäksi yhtiö yritti vielä harhauttaa siinä, että olisin tiedustellut sivutoimirekisteriä. Se väitti, että minä olisin muka muuttanut sitä kesken matkan. Lähetin kopion siitä tietopyyntöomakkeestani hallinto-oikeuteen. Ja se oli ihan selkeä homma. Lisäksi hallinto-oikeudessa kävi ilmi, että yrityksellä todellisuudessa on yksi päätoiminen ja seitsemän sivutoimista asiantuntijalääkäriä.

Hallinto-oikeus antoi päätöksensä puolentoista vuoden kuluttua.

Oikeuden mukaan tiedot piti luovuttaa minulle. Pikkuisen erilailla

IKIMUISTOISET TIETOPYYNNÖT

---

hallinto-oikeus tulkitsi julkisuuslain 4.2 pykälää ja henkilötietolakia, mutta kuitenkin minulle myönteisesti. Oikeus tosiaan katsoi, että tämän 4.2 pykälän mukaan Varma-Sammon pitäisi luovuttaa tiedot nimenomaan tilastointitarkoitusta varten.

Huomionarvoinen oli hallinto-oikeuden toteamus siitä, että Sipilän ei olisi edes tarvinnut perustella erikseen tietopyyntöään: ”Julkisen tiedon pyytämistä ei julkisuuslain mukaan kuitenkaan tarvitse perustella”.

Varma-Sampo valitti päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen – ja muutti jälleen perusteluitaan. Toimittaja Sipilä kertoo vakuutusyhtiön käyttämistä uusista perusteluista:

Osa uutta perustelua oli se, että eläkeyhtiön juridinen perusta on yhtiö-oikeus eikä hallinto-oikeus eli toisin sanoen yhtiön pätesi laki eläke- ja vakuutusyhtiöistä ja osittain myös osakeyhtiölaki. Toinen oli sitten se, että yhtiön toimintaan sisältyy paljon sellaista, mitä ei voida pitää julkisen vallan käyttämisenä eli sijoitustoimintaa ja asiakaspalvelua ja niin edelleen. Nämähän olivat nyt tavallaan asian viemistä sivupolulle. Enhän minä suinkaan näistä ollut kiinnostunut, vaan siitä julkisesta tehtävästä, joka on siis yksi pikku siivu heidän toimintaansa. Ja sitten yhtiö esitti tämmöisen perustelun, että sillä ei ole virkoja tai vastaavia, vaan työntekijät ovat työsopimuksella työsuhhteessa työnantajaansa.

Lisäksi vakuutusyhtiö katsoi, että hallinto-oikeuden päätös oli mahdoton toteuttaa, koska yksityisen eläkevakuutusyhtiön ”tulisi luoda viranomaisen henkilörekisteri, johon merkittäisiin henkilöitä vain niiltä osin, kuin he käyttävät julkista valtaa”.

Ja viimeisenä korttina - jota vakuutusyhtiöt aina käyttävät - oli halu suojella omia työntekijöitä uhkailutapausten estämiseksi. No tässä tapauksessa tämäkään ei tietenkään kestänyt, koska en missään vaiheessa ilmoittanut julkaisevani nimiä, vaan halusin ne vain ristiintaulukoinnin tekemiseksi. Eli tässä mentiin yhä kauemmas heikoille jalle, mitään asiaperusteita ei löydetty. Uudistin hallinto-oikeudelle esittämäni perustelut ja korostin vain sitä, että tässä Varma-Sampo lähtee hakemaan jotain ihan muuta.

Korkeimman hallinto-oikeuden päätös saatiin reilun vuoden kuluttua. KHO katsoi, että hallinto-oikeuden tekemän päätöksen muuttamiseen ei ollut mitään syytä.

Varma-Sampo yritti kyllä kaikkensa, mutta luulen, että tämän jutun yhtiö mokasi ryhtymällä muuttamaan näitä perusteluja. Kyllähän ylempi instanssi aina näkee ne aikaisemmat päätökset ja aiemmat selitykset. Ja sitten siinä oli vielä sellainen hauska juttu, että vakuutusyhtiö yritti vierittää tietojen pyytämistä eduskunnan oikeusasiamiehelle. Hän oli pyytänyt heiltä nämä tiedot vuotta aikaisemmin. Tässäkin yhtiö meni vikaan siinä, että tämmöinen yksittäinen pyyntöhän koskee sitä viranomaista, jolle se osoitetaan. Ei voi olla niin, että viranomainen sanoo, että meiltä et näitä tietoja saa, mutta voit soittaa tuonne toiselle viranomaiselle, että ne ovat siellä. Lain henkihän on se, että viranomaisen pitää vastata omista tekemisistään, eikä vierittää vastuuta jollekin toiselle. Sitä paitsi, jos ne tiedot oli yli vuotta aikaisemmin annettu oikeusasiamiehelle, niin mistä sitä tietää, pitävätkö ne enää paikkaansa.

Aihetta käsittelevä *Palaneen käry* -ohjelman jakso tehtiin jo ennen hallinto-oikeuden päätöstä ja puuttuvat tiedot saatiin Varma-Sammon sisällä olleelta toimittajan omalta lähteeltä. Kaiken kaikkiaan Sipola pitää päätöstä kuitenkin kaiken vaivannäön arvoisena.

Olen vuosien varrella sanonut kollegoille, että hyödyntäkää tätä päätöstä, koska se on hyvin selkeä. Sen perusteella ei tietojen saamisessa pitäisi olla mitään ongelmaa eikä kukaan ole koskaan kohdannutkaan niitä. Että kyllä tämä tietyllä lailla on ollut jopa ennakkopäätöksenomainen, vaikka sitä ei ole kirjattu minnekään ennakkopäätösrekisteriin. Että kyllä se kannatti. Ja olihan tämä itsellenikin sillä lailla mieleenpainuva tapaus, että ensimmäisen kerran voitin korkeimmassa hallinto-oikeudessa.

Nykyään en enää joudu valittamaan niin usein asioista kuin aiemmin, koska lähdän siitä, että keskustelen ensin asianomaisen viranomaisen kanssa ja yritän tavallaan hieroa sovintoa. Eli jos se ensimmäinen vastaus on "ei", niin en heti vaadi sitä kirjallisena. Jos tuntuu, että viranomaisessa ei asiaa oikein ymmärretä, niin kysyn, että onko teillä lakiasiainosastoa, joka voisi keskustella asiasta kanssani. Sen jälkeen se usein aukeaa, koska tämä laki on ollut voimassa jo yli kymmenen vuotta ja lakimiehet ymmärtävät jo lain hengen.

Toimittaja Sipola on hyödyntänyt kokemuksiiaan myös opettaessaan kollegoitaan ja opiskelijoita.

Kun julkisuuslaki tuli voimaan, olin Tutkivan journalismin yhdistyksen hallituksessa ja järjestimme tilaisuuksia, joissa yritimme opettaa jäsenille tätä lakia ja sen käyttöä. Silloin itsekin perehdyin siihen ensimmäistä kertaa kunnolla. Ja kun olen joskus käynyt luennoimassa korkeakouluissa ja ammattikorkeissa, olen kehottanut opettelemaan

laissa olevat poikkeukset, niin ettei tarvitse turhaan jänkätä viranomaisen kanssa asioista. Se on tämä kuuluisa 24. pykälä, jossa näitä poikkeuksia on nykyisin 32 kappaletta.

Nokian sähköposti- urkinnat

Matkapuhelinvalmistaja Nokian kilpailija Ericsson julkisti Nokian mielestä huomattavasti sen omaa mallia muistuttavan puhelimen. Puhelimen kehittäjänä toimi oululainen *Microcell*, jonka

toimitusjohtaja oli Nokiasta irtisanoutunut Jyrki Hallikainen. Lähtönsä jälkeen Hallikainen rekrytoi Microselliin useita Nokian avainhenkilöitä, entisiä työtovereitaan. Nokian turvallisuusjohtaja Jaakko Häyhtiö alkoi epäillä tuotekehitystietojen vuotavan Microcelliin erityisesti sähköpostitse. Nokian turvallisuusosasto keräsi tietoja Nokian ja Microcellin välisestä sähköpostiliikenteestä 21.12.2000 – 19.2.2001 välisenä aikana. 3880 sähköpostista selvitettiin viestien ajankohta, koko, lähettäjä ja vastaanottaja. Urkinnan piiriin kuului 418 henkilöä, joista 322 oli Nokian ja 96 Microcellin henkilöstöä. Nokia teki tutkintapyynnön keskusrikospoliisille 12.3.2001, joka ei kuitenkaan epäillyt liikesalaisuuksien vuororikosta.

Tietotekniikkarikosten tutkija kirjasi tiedot Nokian suorittamasta sähköpostiliikenteen valvonnasta poliisin rikosilmoitusjärjestelmään vasta heinäkuussa 2004. Kihlakunnansyyttäjä Jukka Haavisto ryhtyi tutkimaan, oliko Nokia syyllistynyt viestintäsalaisuuden ja poliisit virkavollisuuden rikkomiseen jättäessään puuttumatta Nokian rikkomukseen. Huhtikuussa 2006 syyttäjä totesi poliisin virheellisen menettelyn asiassa, mutta jätti syytteen nostamatta ”syyllisyyden vähäisyyden” vuoksi. Syyttäjä totesi myös Nokian syyllistyneen viestintäsalaisuuden rikkomiseen, mutta toimenpiteisiin ei voitu enää ryhtyä. Syytteen nostamisaika tavallisesta viestintäsalaisuuden rikkomisesta oli ehtinyt vanhentua jo ennen

- Tuomo Pietiläisen tekemän tietopyynnön kohteena olivat Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen esitutkintapöytäkirjoihin sisältyneet kolme asiakirjaa.
- Asiakirjat olivat Nokia Oyj:n poliisille toimittamia selvityksiä yhtiön suorittamasta sähköpostiliikenteen seurannasta: 12.2. ja 5.3.2001 päivätty yhteenvedot sähköpostien lokitiedoista sekä 12.2. yhteenvetoon liittyvä ns. lakana, johon oli tehty kuvasymbolit miehille ja naisille, kuvien alle oli merkitty henkilöiden nimet ja tiedot sähköpostiliikenteestä henkilöiden välillä.

kuin poliisi oli kirjannut tietonsa rikosilmoitusjärjestelmään. Syytteen nostamisaika törkeästä viestintäsalaisuuden loukkauksesta vanheni samoihin aikoihin syyttäjän päätöksen valmistumisen kanssa, huhtikuussa 2006.

Helsingin Sanomien taloustoimittaja Tuomo Pietiläinen esitti Nokia Oyj:n poliisille toimittamia asiakirjoja koskevan tietopyynnön Helsingin kihlakunnan poliisilaitokselle vuonna 2006.

Itse asiassa juttu lähti siitä, että olin seurannut aiemmin Soneran teleurkintaa. Siinäähän oli kyse siitä, että Sonera oli seurannut työntekijöidensä ja jopa oman hallituksensa ja myös toimittajien, ihan yksityisten henkilöiden teleyhteyksiä. Eli oli selvitelty otettuja puheluja, puhelujen kestoa ja tukiasema-alueita, joilla puheluja oli otettu. Tällä tavoinhan pystyi paikantamaan näiden henkilöiden liikkeitä. Iso joukko Soneran johtajiaan tuomittiin eripituisiin vankeusrangaistuksiin ja sakkoihin.

Nokiaan liittyen kirjoitin vuonna 2003 ensimmäisen jutun, kun Nokia oli sulkenut kaikki sähköpostiyhteytensä Microcelliin. Silloin tavallaan ensimmäisen kerran kiinnostuin tästä. Sitten myöhemmin tuli Nelosen Uutisista vihiä, että syyttäjä epäilisi Nokiaa myös teleurkinnasta. Muistin tämän vanhan tapauksen ja yhdistin sen siihen Soneran teleurkintatapaukseen. Pidin ällistyttävänä, että voisiko myös Nokia olla syyllistynyt samaan kuin Sonera. Loppujen lopuksi kävikin ilmi, että kyllä voi.

Asiaa ryhdyttiin selvittämään.

Lähdin hakemaan kaikkea mahdollista viranomaistietoa. Tietenkään itse kohteeseen ei kannattanut olla yhteydessä missään tapauksessa, sehän olisi johtanut pelkästään umpikujiaan. Vaan totta kai asiaa hoitaneilta viranomaisilta piti ensin saada kaikki julkiset asiakirjat käsiin - ne, jotka olivat sillä hetkellä julkisia.

Toimittaja Pietiläinen muistelee, että tässä vaiheessa syyteharkinta olisi poliisissa ollut vielä kesken.

Siinä vaiheessahan tyypillisesti poliisi siirtää tiedottamisvastuun syyttäjälle. Periaatteessa poliisikin saa siinä vaiheessa tiedottaa, jos esitutkinta ei vaarannu eivätkä mahdollisesti syyttömät joudu epäilyn alaiseksi. Mutta sitten kun se koko paketti on siirretty syyttäjälle, niin tiedottamisoikeus ja -velvollisuus siirtyy hänelle. Useimmiten syyttäjä tosin sanoo siinä vaiheessa, että ei tästä asiasta nyt voi puhua. Asiat tulevat julkisiksi vasta sitten, kun syyte on luettu oikeudessa. Olen sitä naureskellutkin poliisille, että siinä on semmoinen kummallinen

kahden sekunnin väli, jolloin he olisivat voineet lain mukaan tiedottaa, mutta kun asiakirjat ovat yhtäkkiä syyttäjällä tämä voi sanoa, että eihän asiasta voi tässä vaiheessa mitään sanoa. Koska asiahan on sillä hetkellä vielä salainen, kun se ei ole ollut esillä oikeudessa. Näin lain mukaan, mutta käytännössähän sitten voi kuitenkin jotain kertoa.

Ensimmäisen tietopyyntönsä Pietiläinen tekee yleensä puhelimitse.

Kyllä sen esitutkimamateriaalin, minkä poliisi haluaa antaa, saa ihan puhelimitse pyytämällä. Ja sainkin poliisilta tietyn esitutkimamateriaalin. Koko tietopyynnön takana oli itse asiassa se, että halusin varmuuden siihen, oliko Nokia käsitellyt teletietoja hankkiakseen tietoa henkilöiden henkilökohtaisesta viestinnästä. Nokiahän oli väittänyt käsitelleensä tietoja jollakin lailla vain tilastollisesti ilman että niistä olisi selvinnyt henkilöllisyys.

Kihlakunnan syyttäjän tekemät tutkimukset kuitenkin paljastivat, että Nokia oli selvittänyt myös sähköpostin lähettäjien ja vastaanottajien henkilöllisyyksiä.

Kävi ilmi, että näissä Nokian tekemissä ”lakanoissa” oli myös sukupuolimerkintä. Silloinhan niiden on täytynyt tietää henkilön nimi, koska eihän sinne muuten voi laittaa merkintää sukupuolesta. Halusin tämän ”lakanan” kuvitukseksi osoittamaan Nokian teleurkkineen ihan samalla tavalla kuin Sonerakin. Sähköpostiyhteyksien lokitiedoista selvisivät muun muassa lähettäjän ja vastaanottajan nimi, viestin ajan-kohta ja koko.

Tämä kulminoitui siihen, että en saanut poliisilta ihan yksityiskoh-
taisesti juuri sitä ”lakanatietoa”, jonka olisin halunnut. Poliisi oli liike-
salaisuuteen vedoten jättänyt siitä osia pois. En kuitenkaan tyytynyt
siihen, vaan valitin asiasta poliisille, jota kieltäytyi edelleen antamasta
tietoja. Siitä tämä koko vääntö lähti liikkeelle eli tulkinnasta siitä, onko
”lakana” liikesalaisuus vai ei.

Kieltäytymispäätöksen jälkeen toimittaja Pietiläinen valitti asiasta hal-
linto-oikeuteen. Poikkeuksellisesti prosessiin otettiin mukaan myös
ulkupuolinen asianajotoimisto.

Asianajotoimiston kanssa lähdimme perustelemaan ensin hallinto-oi-
keudelle ja myöhemmin korkeimmalle hallinto-oikeudelle, minkä ta-
kia tämän ”lakanan” voisi luovuttaa meille niin, että siitä olisi poistettu
henkilöiden identiteettiä ja liikesalaisuuksia koskevat tiedot.

Oikeusprosessin käynnistyttyä yhteydenpito toimittajan ja viranomaisen välillä muuttui selvitysten ja vastaselvitysten kirjoittamiseksi eri oikeusasteisiin.

Kun se oli mennyt kirjalliseksi menettelyksi siinä vaiheessa, niin poliisin kanssa kirjelmöitiin kirjallisesti ja sitten kirjelmöinti jatkui vielä hallinto-oikeuteen. Ja sitten kun sieltä tuli päätös, niin jatkettiin korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Asiassa oli aika paljon vääntämistä, ja tässä välissä teimmekin aika paljon töitä nimenomaan asianajofirman kanssa. Nokiaakin käytti omaa asianajotoimistoaan. Tämä meni hyvin nopeasti juridisen saivartelun puolelle ja myös kalliiksi prosessiksi.

Nokia Oyj:n mukaantulo viranomaisen ja toimittajan väliseen prosessiin johtui hallinto-oikeuden esittämästä pyynnöstä, jossa se oli pyytänyt Nokiaa arvioimaan asiakirjojen salassapitoa. Nokia kuitenkin sekaantui oikeusprosessiin yhä enenevässä määrin.

Nokia oli palkannut oman asianajotoimiston ja hankkinut muutamalla julkisuuslain tuntevalta professorilta asiantuntijalausuntoja. Vaikka olin tehnyt tietopyynnön asiakirjoista poliisille ja valittanut siitä siten eteenpäin, Nokia ajoi mallia, että kaikki kustannukset mitä tästä hallintoprosessista oli Nokialle koitunut, noin 55000 euroa, tulisivat toimittaja Pietiläisen maksettavaksi.

Eli Nokian näkemys oli, että jos joku uskaltaa poliisilta pyytää omasta mielestään julkisia asiakirjoja, niin hänelle ei niitä anneta. Sen lisäksi Nokia katsoi, että perustelutkin, minkä takia minulta kulujen maksamista vaadittiin, pitäisi salata. Nokialla oli hyvin erikoinen näkökulma tähän asiaan, vaikka se ei ollut edes osapuoli koko jutussa.

Toimittaja Pietiläinen piti tämäntapaista menettelyä huolestuttavana tiedon pyytäjän kannalta. Viranomaistietoja pyytävät myös Helsingin Sanomia paljon pienemmät lehdet ja myös yksityiset kansalaiset, joilla ei ole varaa pitkiin oikeusprosesseihin.

Nokia puolustautui hyvin amerikkalaisesti. Kirjelmät, joita Nokia oli toimittanut hallinto-oikeuteen ja korkeimpaan hallinto-oikeuteen, olivat kyllä hyvin kiinnostavia siitä näkökulmasta, että tiedonpyytäjää pyritään hiljentämään tällaisella taloudellisella uhalla.

Korkein hallinto-oikeus päättyi myöhemmin kuitenkin siihen, että hallinnollisissa prosessissa ei ole samanlaisia sääntöjä kuin siviiliprosessissa, jossa jutun hävinnyt maksaisi molempien kulut. Eli kuluriski hallintoprosessissa on korkeimman hallinto-oikeuden tulkinnan

mukaan molemmilla osapuolilla. Tärkein päätös ja voitto oli se, että hallintoprosessissa ei voida sitä kuluriskiä siirtää valittajalle. Valittaja vastaa omista kuluistaan ja jos joku haluaa puolustautua jonkin kalliin asianajotoimiston avulla ja hankkia siviilioikeuden professoreilta lausuntoja, joutuu tekemään sen omasta pussistaan.

Varsinaisessa asiakirjojen salassapitoa koskevassa asiassa hallinto-oikeus päätyi syyskuussa 2007 hylkäämään toimittaja Pietiläisen valituksen. Se nojautui päätöksessään siihen, että liikesalaisuuden käsitettä ei ole määritelty julkisuuslaissa eikä muuallakaan lainsäädännössä, minkä vuoksi viranomaisen on ”asianmukaista erityisesti epäselvissä tapauksissa kuulla yrittäjää ja ottaa arvioinnissa huomioon yrittäjän salassapitotahto”. Nokia oli esittänyt asiakirjojen salaamista tietoturvallisuussyistä ja koska tietojen julkistamisella voisi olla ”kielteinen vaikutus yhtiön kilpailukykyyn ja siten yleisesti sen menestymiseen markkinoilla”.

Lisäksi hallinto-oikeus asetti toimittaja Pietiläiselle julkisuuslain 23. pykälän 2 ja 3 momentteihin perustuvan rajoituksen käyttöä ja ilmaista tietoa vapaasti. Kyseisien lainkohtien mukaan ”Vaitiolovelvollisuus on myös sillä, jolle viranomaisen on ilmoittanut julkisuus- tai salassapito-olettaman sisältävän salassapitosäännöksen osoittamissa rajoissa tietoja, jotka ovat yleisöltä salassa pidettäviä.” ja ”henkilö ei saa käyttää salassa pidettäviä tietoja omaksi taikka toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi.”

Hallinto-oikeus tosiaan asetti minulle tällaisen kiellon, mielestäni Nokian vaatimuksesta, että en saa ilmaista tietoja tästä prosessista. Eli ne käytännössä pyrkivät siihen, että minä en enää olisi voinut kirjoittaa tästä asiasta. Se oli käsittämätöntä.

Pietiläinen valitti korkeimpaan hallinto-oikeuteen sekä tietopyyntöasiasta että hallinto-oikeuden asettamasta rajoituksesta. Tietojen salausta koskien hän kritisoi ennen kaikkea sitä, että sekä poliisilaitos että hallinto-oikeus olivat perustaneet kielteiset päätöksensä pääasiassa Nokian ilmoituksiin, eivätkä olleet lain hengen mukaisesti arvioineet salaustarvetta objektiivisesti. Rajoitusta koskevaa valitusta korkein hallinto-oikeus ei ottanut lainkaan käsiteltäväkseen. Päätöksessä oli sen mukaan vain toistettu julkisuuslaissa mainittu velvollisuus, eikä se sisältänyt ”sellaista hallintokäyttölain ratkaisua, johon voidaan hakea muutosta valittamalla”. Myös tietopyyntöä koskeva valitus hylättiin.

Loppujen lopuksihan se sitten päätyi siihen, että korkein hallinto-oikeuskin tulkitse vähän siihen suuntaan, että ainoastaan yrityksellä itsellään on paras mahdollisuus päättää siitä, mikä on liikesalaisuus. Totta kai olin tähän pettynyt. Ajattelin, että olisi päädytty toiseen ratkaisuun.

Toimittaja Pietiläisen ehdotus salassa pidettävien asioiden peittämisestä asiakirjoista ei myöskään saanut vastakaikua. KHO katsoi, että asiakirjojen sisältö ei salassa pidettävien osien peittämisen jälkeen olisi enää ymmärrettävissä oikein.

Eli tässä korkein hallinto-oikeus otti kantaa, että näin ei voida menettellä. ”Lakanasta” ei saanut siis minkäänlaista kuvaa, vaikka sitä juuri oltiin hakemassa, erityisesti sen kuvituksen vuoksi. Se olisi ollut kiinnostava.

KHO kuitenkin otti hallinto-oikeutta tarkemmin ja lain hengen mukaisesti kantaa liikesalaisuuden arviointiin.

Korkein hallinto-oikeus katsoi, että liikesalaisuutta pitää tarkastella yrityksen näkökulmasta, mutta se ei ole ratkaiseva, vaan viranomaisen pitää tehdä objektiivinen harkinta. Korkein hallinto-oikeus tulkitse asiaa seuraavasti: ”Asiakirjat koskevat erityisesti yhtiön toimintaa ja ilmentävät siihen liittyvien tietoturvaluksuusriskien hallintaan liittyviä kysymyksiä ja toimintastrategioita. Siltä osin kuin asiakirjoista ilmenee tietoa yhtiön palveluksessa olevista tai yhtiön palveluksessa olleista henkilöistä, asiakirjoista ilmenee myös sellaisia hallinnollisorganisaattoria seikkoja, joita on pidettävä liikesalaisuuden suojan piiriin kuuluvina.” Eli tässä nyt tavallaan otetaan kantaa sen puolesta, että hallinnollisorganisaattoriaiset seikat olisi salassa pidettäviä.

En ehkä kuitenkaan näkisi tuolla KHO:n päätöksellä olevan niin kauheasti semmoista yleistä merkitystä. Ennakkopäätöksenä se soveltuu vain yksittäistapauksiin, nimenomaan hallinnollisorganisaattoriaisiin asioihin ja tietoturvaluksuuskyymyksiin.

Kaiken kaikkiaan toimittaja Pietiläinen pitää liikesalaisuutta yhtenä vaikeimmista selätettävistä asioista tietopyynnöissä.

Liikesalaisuus on aika paha tiedonhankinnan kannalta. Silloin tiedon pyytjä joutuu itse todistamaan sen, että yrityksen intressit eivät vaaranna. Siinä on samalla tavalla käännetty todistustaakka kuten esimerkiksi suojelupoliisin dokumenteissa. Supoltakaan ei saa asiakirjoja jos ei ole ilmeistä, ettei luovuttaminen vaaranna maan etuja. Ja tässä sa-

malla tavalla olisi pitänyt todistaa, että tiedoilla ei olisi voinut olla vaikutusta yhtiön liikesuhteisiin. Tavallaan toimittaja joutuu hankkimaan todisteet siitä, että jollain pyydettävällä asialla ei voi olla vaikutusta yhtiön liikesuhteisiin. Yritys voi käyttää tätä liikesalaisuutta pelkkänä tekosynä.

Kielteisestä luovutus päätöksestä huolimatta Pietiläinen pitää ponnistusta vaivan arvoisena.

Totta kai se kannatti, vaikka jutun julkaisuvaiheessa [vuonna 2006] asia alkoi jo olla aika vanhaa tavaraa eli vuosina 2000, 2001 sattuneita tapahtumia. Mutta kyllä se oli muuten merkittävä asia. Sinänsä oikeusprosessin lopputulos oli sellainen, että siitä olisi voitu mennä vaikka Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, mutta näin nyt ei sitten kuitenkaan tehty. Että siinä tuli sitten ehkä vähän semmoista väsähtämistä, tavallaan. Mutta kyllä tässä prosessissa oli monia mielenkiintoisia näkökulmia, ja nimenomaan tämä Nokian hyvin amerikkalainen tapa suhtautua ja tulla mukaan tähän prosessiin, se oli kiinnostavaa.

Yhteen veto

Tässä luvussa haastateltujen toimittajien tekemät tietopyynnöt olivat saaneet alkunsa joko yleisesti julkisuudessa olleesta keskustelusta, erilaisista vinkeistä tai ulkomailla toteutetuista tutkivista jutuista. Yhteistä tietopyynnöille oli, että toimittajat olivat pyrkineet aina ensisijaisesti saamaan tietoja puhelimitse tai muutoin epävirallisesti ja vasta sen jälkeen kirjallisesti. He eivät myöskään olleet ilmoittaneet erikseen tietojen käyttötarkoitusta virallista tietopyyntöä tehdessään, sillä esittäytyttyään toimittajaksi tietopyynnön toimituksellinen tarkoituksen uskottiin tulleen muutoinkin selväksi. Tietopyynnön esittäjälle on lailla taattu anonymiteetti. Joissakin oikeuden päätöksissä olikin korostettu vielä erikseen sitä, että tietopyynnön tekijän ei tarvitse kertoa henkilöllisyyttään eikä perustella tietopyyntöään, jos kyse ei ole henkilötietoja koskevasta pyynnöstä.

Mikäli viranomaisen kieltäytyy luovuttamasta tietoja, ainoa mahdollisuus tietojen saamiseksi on valittaa asiasta johonkin oikeusinstanssiin. Useat toimittajista pitivät tärkeänä, että toimittajien on itse tunnettava julkisuuslakia ja perehdyttävä sen antamiin tiedonsaannin mahdollisuuksiin. Toinen tietopyyntöjen kannalta tärkeä laki on

henkilötietolaki, jota usein hyödynnetään julkisuuslain ohella. Lain tuntemus auttaa toimittajaa muotoilemaan oikein oikeuteen tehtävät valitukset ja perustelevaan tietojen luovuttamista siten, että oikeus arvioi tietopyyntöä nimenomaan julkisuuslain kannalta. Toimittajille on tärkeää ymmärtää myös se, että julkisuuslaki on lakina toissijainen, ja pyydetyn aineiston salausperuste voi löytyä jostakin muusta laista. Tietojen luovuttamisesta kieltäytyvät viranomaiset ovatkin pyrkineet hyödyntämään eri lakeja perustellessaan kielteistä päätöstään. Viranomaiset ovat vedonneet myös lakeihin, joilla ei ole ollut merkitystä ratkaistavan asian kannalta. Yksi haastatelluista toimittajista totesikin, että toimittajalle tärkeintä olisi tutustua perusteellisesti julkisuuslaissa lueteltuihin salassapidon perusteisiin.

Julkisuuslain riittävän hyvin tunteva toimittaja pystyy sekä hyödyntämään niitä tietojen saamiseksi että ymmärtämään, milloin viranomaisen perustelu on sellainen, ettei päätöksestä valittaminen kannata. Toimittajalle on tärkeää myös ymmärtää mihin instanssiin mistäkin asiasta on syytä valittaa. Oikea osoite voi olla hallinto-oikeus, korkein hallinto-oikeus, oikeuskansleri tai eduskunnan oikeusasiamies.

Toimittajille oli muodostunut vaikutelma viranomaisten pyrkimyksistä perustella kielteisiä päätöksiään melkein miten tahansa, jopa alun alkaenkin epätoivoiselta vaikuttavalla tavalla. Vaikuttimena pidettiin ajan pelaamista pitkäkestoisten oikeusprosessien avulla. Haastattelutapauksissakin oikeuspäätöksen saaminen vei lyhyimmillään yksitoista kuukautta, ja hyvin yleisiä olivat vuoden tai puolentoista käsittelyajat. Toimittajat pitivät selvänä, että ”koko prosessi” eli hallinto-oikeusvalitus ja sen mahdollinen jatkokäsittely korkeimmassa hallinto-oikeudessa tulisivat kestämään vähintään kaksi vuotta. Pitkäkestoisin vääntö haastateltujen toimittajien tapauksissa oli vienyt viisi ja puoli vuotta, mutta juttuun kuuluikin useampia valituksia ja valituskiirroksia.

Ongelmallista oli myös se, että hallinto-oikeudet palauttavat virheellisesti tehdyt päätökset takaisin viranomaiselle uudelleen ratkaistavaksi. Virheellisyys voi olla joko käytetyissä perusteluissa kuten lainkohdissa tai päätösten perustelemattomuudessa. Tietopyynnön esittäjä saattoi siis hallinto-oikeuden päätöstä vuoden odotettuaan olla jälleen lähtötilanteessa, jossa voi vain odottaa, että viranomainen päättäisi uudestaan tietojen luovuttamisesta - ja tällä kertaa oikein. Jos uusikin päätös on edelleen kielteinen, siitä täytyy valittaa taas hallinto-oikeuteen. Käytännön perusteella vähintään vuoden mittainen odotus alkaa jälleen alusta. Toimittajien mielestä viranomainen pystyy tällä tavoin

jarruttamaan tiedonsaantia jopa useita vuosia.

Huolestuttavana piirteenä pidettiin kuitenkin sitä, että oikeuskanslerin mukaan viranomaisen viivyttely vastauksen antamisessa ei ole lain vastaista. Kyseisessä tapauksessa korkein hallinto-oikeus oli palauttanut virheellisen päätöksen viranomaiselle uudelleen päätettäväksi, eikä viranomainen tehnyt uutta päätöstä neljään kuukauteen. Tällaisessa tilanteessa tietopyynnön tekijällä ei siis näyttäisi olevan mitään oikeussuojakeinoja. Tosin tapaustaan kommentoinut toimittaja arvioi, että valituksen tekeminen oikeuskanslerille kuitenkin saattoi motivoida viranomaista lopulta ratkaisemaan asian.

Tietojen saamisen lykkääntyminen vuoden tai useamman vuoden päähän ei lähtökohtaisesti sovellu kiireellisiin toimitusaikatauluihin eikä pyydettyjä tietoja useimmiten saada ajoissa lehtijutun tai ohjelman tekemiseksi. Kun tarvittavaa tietoa ehkä vuosia myöhemmin saadaan, se on voinut jo menettää kiinnostavuutensa. Yhdessä tapauksista pyydettyjen taloustietojen lain mukainen säilytysaika ehti vanhentua ennen päätöksen saamista, eikä niitä oikeuden myönteisestä julkisuus päätöksestä huolimatta saatu lainkaan. Usein toimittajat ovatkin tietoja odotellessaan tehneet jutun tietojen salailusta ja viranomaisen lain vastaisesta toiminnasta.

Julkisuustaisteluun ryhtyneet toimittajat ovat kuitenkin tasoittaneet tietä kollegoilleen. Useat pitkällisen valituskierteen läpikäyneet jutut ovat lopulta johtaneet siihen, että aiemmin viranomaisen salaat tai esimerkiksi pelkästään paperitulosteista penkomalla luovuttamat tiedot annetaan nykyisin automaattisesti ja ilman suurempia viivytyksiä erilaisina julkaisuina, tilastoina tai myös helposti muokattavassa sähköisessä muodossa. Parhaillaankin on meneillään tiedonsaannin tulevaisuuden kannalta periaatteellinen valitus, jossa määritellään rajoja lain tulkinnalle siitä, siirtääkö viranomaistoiminnan ulkoistaminen asiakirjaluovutuksen maksullisuuden julkisuus- ja maksuperustelain ulottumattomiin. Myönteiset oikeuspäätökset ovat myös käypää valuuttaa muille toimittajille, jotka tekevät tietopyyntöjä vastaavantyyppisistä tiedoista muilta viranomaisilta. Kun käytettävissä on jo myönteinen päätös samanlaisesta asiasta, sen pitäisi alentaa viranomaisten halua kieltäytyä tietojen luovutuksesta ja motivoida heitä harkitsemaan tarkemmin saamiaan tietopyyntöjä.

Viranomaisen ja toimittajan välinen yhteydenpito yleensäkin lakasi kun asia siirtyi viranomaisen ja toimittajan välisestä keskustelusta valitusprosessiksi. Joissakin tapauksissa oikeusprosessin käynnistyttyä

viranomaisen käytös muuttui myös nihkeäksi. Toimittajien mielestä valituksissa pääsääntöisesti riitelevät ihmisen sijasta kuitenkin asiat, ja viranomaisten käytös pysyi asiallisena koko prosessin ajan. Keskustelua kuitenkin käytiin lähinnä erilaisten selvitysten, vastaselvitysten, oikaisujen ja lausuntojen muodosta oikeuden suuntaan.

Oikeuden päätöksistä löytyi eri tapausten kesken joitakin yhteisiä tekijöitä. Toimittajat olivat useammassa tapauksessa esittäneet perusteluinaan, että asia oli ollut jo jossain muodossa julkisuudessa tai että asiaan liittyvät viranomaiset tai henkilöt olivat antaneet erilaisissa haastatteluissa lausuntoja, joiden mukaan asian julkistamiselle ei heidän mielestään ollut estettä eikä salaamiselle perusteita. Vastaavasti viranomaiset olivat perustelleet asiakirjojen salaamista ministeriön, valiokunnan tai lautakunnan mietinnöllä tai lausunnona. Tällaisilla seikoilla ei oikeuden päätösten mukaan kuitenkaan ollut ”asian kannalta oikeudellista merkitystä”. Useammassa ratkaisussa olikin todettu hyvin suoraan, että merkitystä on vain asiasta päättävän viranomaisen omalla käsityksellä asiasta. Päätöksen tehneen viranomaisen sisällä toimineen ”myyrän” viranomaisen yleisestä linjasta eriävillä mielipiteillä ja valituksiin kirjoittamallaan eriävillä lausunnoilla nähtiin kuitenkin olleen merkittävää vaikutusta yhden oikeusjutun ratkaisulle. Yhteistä oikeuden päätöksille oli se, että viranomaisilta edellytettiin päätöksen perustelemista oikealla tavalla.

Pahimmiksi toimittajan tiedonsaannin kompastuskiviksi todettiin varsin yksimielisesti suojelupoliisi, ulkoasiainministeriö ja liikesalaisuus. Toimittajien mielestä suojelupoliisi on näistä kaikkein kovin pala. Yhteinen mielipide olikin, että suojelupoliisi ei olisi kertaakaan hävinnyt asiakirjasalaisuutta koskevaa juttua korkeimmassa hallinto-oikeudessa, vaikka hallinto-oikeus joissakin tapauksissa olisikin kallistunut tietojen julkaisemisen kannalle. Ongelmalliseksi koettiin suojelupoliisia koskeva julkisuuslain kohta, jonka mukaan salaisia ovat ”suojelupoliisin asiakirjat, jotka koskevat valtion turvallisuuden ylläpitämistä, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vaaranna valtion turvallisuutta”. Korkein hallinto-oikeus on tulkinnut tätä pykälää hyvin tiukasti siten, että on oltava kiistatonta, että vaaraa ei aiheudu. Toimittajien mielestä tällainen vaaran aiheutuminen jää toimittajan todistettavaksi ja lopulta mahdottomaksi, koska asiakirjoja ei saa nähtäväksi. Yhden haastatellun toimittajan mielestä riittää, että suojelupoliisi väittää valtion turvallisuuden olevan vaarassa ilman, että vaaraa tarvitsisi suoranaisesti näyttää toteen tai todistaa. Ulkoasiainministeriö

on haasteellisten tapausten toisella sijalla heti suojelupoliisin jälkeen. Osa ulkopolitiikkaan ja kansainvälisiin suhteisiin liittyvistä asiakirjoista on lain perusteella määrätty salaisiksi, ellei ministeriö toisin päätä. Osan salassa pito perustuu tiedon antamisesta aiheutuvaan haittaan tai vahinkoon Suomen kansainvälisille suhteille tai edellytyksille toimia kansainvälisessä yhteistyössä. Toimittajien mukaan näitä perusteita on ollut hankala murtaa. Vastaavasti liikesalaisuudesta tekee hankalan se, että sen olemusta ei ole tarkasti määritelty missään. Liikesalaisuutta tarkastellaan tästä syystä yrityksen itsensä näkökulmasta ja sen esittämien perusteiden pohjalta. Yrityksen näkökulma ei silti oikeuden mukaan saisi olla ratkaiseva, vaan viranomaisen tulisi tehdä asiasta objektiivinen harkinta. Toimittajat näkivät liikesalaisuudessa kuitenkin samankaltaisia piirteitä kuin suojelupoliisia koskevissa tapauksissa. Myös liikesalaisuutta koskevissa valituksissa tiedon pyytäjät joutuu perustelemaan sitä, että yrityksen intressit eivät tiedon luovuttamisen vuoksi vaarannu. Kuten suojelupoliisinkin kohdalla, myös liikesalaisuuteen liittyen toimittajien on vaikea arvioida, toimiiko viranomainen oikein salatessaan pyydettyjä tietoja, koska heille ei ole pyydettyä aineistoa käytössään. Viime kädessä julkisuusuharkinnan suorittaa oikeus.

Yksi haastatelluista toimittajista nosti esille omasta mielestään pahan tietojen luovuttamiseen liittyvän epäkohdan. Jos viranomainen tai viranhaltija jättää luovuttamatta pyydettyjä tietoja väärillä perusteilla, hänelle ei seuraa siitä huomautusta kummempaa rangaistusta, vaikka käytännössä lakia onkin rikottu.

Monen toimittajan mielestä julkisuuslain antamia mahdollisuuksia ei hyödynnetä riittävästi tietopyynnöissä. Toimittajat tyytyvät liian helposti viranomaisten tarjoamiin valmiiksi pureskeltuihin aineistoihin, vaikka asiakirjojen kautta olisi sekä mahdollista tarkistaa pitävätkö annetut tiedot paikkansa että saada juttuun lisätietoja ja uutta näkökulmaa. Asiakirjapyyntöjen tekeminen olisi tärkeää myös siinä mielessä, että viranomaiset alkaisivat itsekkin ymmärtää, milloin tietojen luovuttamisesta kieltäytyminen ei kannata ja että asiakirjapyyntöihin kannattaa suhtautua vakavasti. Viranomaisten tulisi muistaa toimivansa julkisen edun hyväksi ja olevan siten myös julkisen kontrollin alaisia. Haastatellut toimittajat toteavatkin, että vaikka tietopyyntöjen tekeminen on joskus turhauttavaa ja toimitusten työaikataulut ovat kireitä, se on myös tärkeää. Yksikään toimittajista ei pitkistä käsittelyajoista tai kielteisistä päätöksistä huolimatta pitänyt tekemiään valituksia myöskään turhina. Kaikista tapauksista oli opittu jotakin uutta julkisuuslain

toimitustyölle antamista mahdollisuuksista, ei vain omaa vaan ylipääntään kaikkien toimittajien työtä ajatellen. Julkisuuslain tuntemus ja sen tulkintojen ymmärtäminen antaa varmuutta tiedonhankinnan menettelytapoihin. Eräs toimittajista olikin toivonut julkisuuslaista journalistin työkalupakin vakiovarustetta.